

Wd. 25.
a.

DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA ²⁷
DE
CONCUBINATU,
QUAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO WILHELMO,

PRINCIPE BORUSSIAE, MARCHIONE BRANDENB.

RELIQA,

AUCTORITATE ET CONSENSU ILLUSTRIS
FACULTATIS JURIDICAE,

PRÆSIDE

DN. CHRISTIANO THOMASIO,

JCTO &c. FACULTATIS JURIDICAE

H. T. DECANO,

PRO LICENTIA

SUMMISQVE IN UTROQVE JURE HONORIBUS, AC PRIVILE-
GIIS MORE MAJORUM LEGITIME CONSEQVENDIS,

IN AUDITORIO MAJORI

AD D. VIII. APRIL. ANNO MDCCXIII.

HORIS ANTE-ET POMERIDIANIS,

PUBLICO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

ERHARDUS JULIUS Kiechel/

ULMENSIS.

HALÆ,

RECUSA MDCCXXIV.

1792
OCTUBRARIU

ON THE HISTORY OF THE

OF THE HISTORY OF THE

OF THE HISTORY OF THE

OF THE HISTORY OF THE

the
br
li
no
tion
sac
pos
tio
spe
di
na
fol
cub
XX
ma
no
tu
di
ni
li
baa

DISSERTATIO INAUGURALIS
DE
CONCUBINATU.

Scopus Dissertationis. I. Methodus dicendorum. II. Concubinatus Hebræorum ante legem licitus. III. Ejusque a matrimonio differentia genuina. IV. Ratione concubinatus post legem Mosaicam præmittuntur sex præsupposita. V. Concubinatus conditio post legem Mosaicam. VI. In specie intuitu libertatis dimittendi concubinas. VII. Concubinatus omnis an a Christo & Apostolis fuerit prohibitus. VIII. Concubinatus jure Gentium licitus. IX. Item & apud Græcos. X. Romanorum sententia de Concubinato ante Christianismum intuitu provincialium, libertarum, ancillarum. XI. Intuitu ingenuarum. XII. Concubinatus illicitus si quis jam uxorem habeat. XIII. Differentiæ præcipue concubinae ab uxore justa. XIV. Concubinatus Romani honestas in comparatione ad concubinatum Hebræorum. XV. Respondetur objectionibus, quasi concubina sit nomen voluptatis. XVI. Durasse opinionem de honestate concubinatus etiam apud Christianos Imperatores usque ad Leonem Philosophum. XVII. Occasio, qua inceptum fuerit, concubinatum habere pro scortatione autoritas patrum ecclesiæ. XVIII. Imprimis Ambrosii. XIX. Hieronymi. XX. Potissimum vero Augustini. XXI. Non tamen mox in Ecclesia ante Novellam Leonis recepta. XXII. An post Novellam in Imperio Occidentali recepta fuerit, jure Civili vel Canonico, dubitatur.

A XXIII.

XXIII. *Licentia concubinatus sub Imperatoribus Germanis.* XXIV. *Rationes contra licentiam concubinatus.* XXV. *Rationes pro licentia concubinatus.* XXVI. *Vera ratio concubinatus tamdiu tolerati lascivia cleri Pontificii.* XXVII. *Primus inter Pontifices Leo X. initio seculi decimi sexti concubinatum prohibuit astute magis quam sero.* XXVIII. *Postea in ordinatione politica 1530. eadem prohibitionis sed frigide nimis repetita* XXIX. *Nec initio reformationis concubinatus omnis pro turpi habitus.* XXX. *Exemplum illustre concubinatus liciti adhuc in medio seculi decimi sexti.* XXXI. *Paulo post concubinatus in Concilio Tridentino prohibitus, & a Francisco Hotmarmo oppugnatus.* XXXII. *Et in ordinatione politica 1577. prohibitio repetita.* XXXIII. *Ab illo tempore concubinatus apud nos illicitus.* XXXIV. *Usus Dissertationis presentis.* XXXV.

S. I.

Scopus Dissertationis.

Non est animus defendere licentiam (a) Concubinatus, nec impugnare leges hodie receptas concubinatum sub pœna prohibentes; saltem id ostendemus, concubinatum nec ad fornicationis, nec ad stupri, nec ad adulterii genera olim tam apud Hebræos, quam apud Romanos, etiam in primis seculis Christianæ religionis, pertinuisse, sed inter concubinatum & matrimonium aliquam quidem, verum exiguam fuisse differentiam, quod vero hodie pro stupri, aut fornicationis, aut adulterii specie habeatur, ejus originem deberi juri Canonico, (b) & ex parte (c) hypothefi juris Pontificii a Protestantibus jure optimo maximo negatæ, (d) quod matrimonium sit sacramentum.

a) Licentia duplex est, alia externa, alia interna. Illam voco, cum

cum quis agere potest efficaciter sine metu pœnæ; vel nullitatis, aut ignominie. Hanc, cum quis agere potest sine læsione virtutis & honestatis ex lumine rectæ rationis deducenda. Unde facile patet, licentiam hanc duplicem non continere quidem species ubique oppositas, quales sunt v. g. homo & bestia, sed separabiles tamen, quales sunt v. gr. multæ divisiones juridicæ & morales, v. g. obligationis in externam & internam, actionis in rei persecutoriam & pœnalem &c. Ita v. gr. in testamenti factione concurrere possunt licentia externa & interna. Ita licentia externa potest esse sine licentia interna, v. gr. si quis sine læsione præceptorum iustitiæ violet leges decori & honesti, quo pertinet vulgare dictum: non omne quod licet, honestum est. Ita denique licentia interna potest esse sine licentia externa, v. gr. si quis testamentum faciat sine requisitis testamenti receptis. Huc respexit etiam versiculus vulgatus: *omnia cum liceant* (extrinseca licentia, etiam parum honesta, non licet esse pium) cum tamen pietas haud dubie ad licentiam internam pertineat, vera scilicet & rationalis non fucata. Ostendit autem contextus, quod nolimus defendere licentiam concubinus externam, etsi subinde in ipsa dissertatione examinaturi simus rationes communes, quæ afferuntur, etiam a nostratibus, contra licentiam concubinus internam. Multa enim, quæ abstrahendo a legibus civilibus, intrinsece licent, non minus recte legibus civilibus sunt interdicta, e. g. matrimonium sine benedictione sacerdotali.

- b) Juris Canonici voce hic paulo latius utor, pro omni jure, quod originem debet Patribus Ecclesiæ, vel Episcopis, & eorum doctrinæ, hypothesibus & consiliis, etiam si id a principibus Christianis per modum legum & constitutionum imperatoriarum sit publicatum, quale jus passim extat in Codice, tam Theodosiano, quam Justiniano, (& hujus intuitu in prioribus titulis libri I. Codicis,) item in Novellis Leonis & aliorum Græcorum Imperatorum. Quatenus enim jus Canonicum strictè sumitur pro eo jure, cujus hodie doctores creamus, ex infra dicendis

cendis patebit, id sibi non constare, ac intuitu concubinatus & ejus licentiæ sibi aperte contradicere.

- c) Dico ex parte. Nam confusio ista concubinatus cum stupro, scortatione, adulterio haud dubie antiquior dogmate de Sacramento matrimonii. Confer interim de origine doctrinæ de septem sacramentis Ziegl. *ad Lancel. lib. 2. tit. 1. §. 2. p. 301. in fine.*
- d) Non tamen propterea quisquam arbitretur, quod male cohæreat doctrina nostra, dum diximus, nos nequaquam impugnaturos esse leges hodiernas, concubinatum sub pœna prohibentes, cum tamen hic statim subnectamus, earum originem vitiosam esse. Ergo videri priorem assertionem non esse seriam, sed latere anguem in herba &c. Sed facilis ad eam objectionem erit responsio. Non omne, cujus origo vitiosa, ipsum vitiosum. Pleræque formæ vestimentorum, maxime muliebrium, ambitioni, luxuriæ vel stultitiæ originem debent, propterea tamen non putandum, quod vir sapiens sine vitio ejusmodi vestimentis uti non possit. Imo quotidiana testatur experientia, eos & eas, qui quæve in emendatione vestimentorum initium sapientiæ, vel plane criterium sanctitatis quærunt, egregie falli, cum ista affectatio non raro ex occulta quadam vel ambitione vel avaritia originem ducat. Sed, ut etiam exemplo alio propius ad thema nostrum accedente sententiam nostram illustremus: v. gr. necessitas benedictionis sacerdotalis in matrimonio legitimo haud dubie pariter originem debet hypothese doctrinæ Pontificiæ de sacramento matrimonii. Propterea tamen non solum recte Principes Protestantes hanc necessitatem hujus benedictionis retinent, sed & imprudenter ageret, qui Principi Protestanti suadere vellet, ut necessitatem illam lege publica abrogaret, etsi quibusdam in locis Evangelicæ religionis illa certo modo sit abrogata. Vid. Sim. a Leewen *Censur. Forens. L. 1. c. 14. n. 1. 3. & 7.*

§. II.

*Methodus
dicendorum.*

Ac ea quidem methodo utemur, ut nec nimis
anxia

anxia collectione eorum, quæ ad scopum nostrum faciunt, terminos differationis Academicæ transgrediamur, (a) nec superficialia etiam tractatione tadium paremus Lectori. Igitur initio Legis Mosaicæ sententiam de concubinato & materiis affinis exponemus. Tum obiter tactis moribus Græcorum & aliorum populorum sententiam legum Romanarum tam ante, quam post susceptam religionem Christianam exhibebimus, earumque differentiam a concubinato Hebræorum ostendemus. Porro originem & progressum concubinati interditi summarim trademus, ac denique de usu differationis præsentis pauca monebimus.

- a) Neque enim tempus nobis superest, eam inquisitionem ac collectionem instituendi. Et si maxime superesset, postularet rerum collectarum ordinatio ac explicatio adhuc longius temporis spatium, & sic loco disputationis integrum volumen essemus exhibituri.

§. III.

Quod igitur Hebræos (a) attinet, ante omnia videntur *Concubinatum*, quomodo ante legem Mosaicam concubinatum *Hebræorum ante legem licitum* consideraverint. Ubi nullum est dubium, inter matrimonium & polygamiam & divortia, (b) imo etiam ipsi innuptarum concubitus extra matrimonium, vel libidinis vel mercedis causa, pro licitis fuerint habiti. (c) Quare tunc concubinitus erat conjunctio facile dissolubilis maris etiam uxorem jam habentis (d) & fœminæ (e) absque affectione maritali (f) liberorum procreandorum causa. (g)

- a) Primario hic utemur textibus Scripturæ Sacræ. Rabbinarum tradita, quæ magna diligentia collegit Seldenus in libris

partim de jure Nat. & Gent. sec. discipl. Hebr. partim de uxore Hebraica & de successoribus, parum curabimus, sic tamen, ut ea non profus negligamus, quatenus videlicet recte rationi & Scripturæ Sacræ non repugnant.

- b) *Matrimonium ex jure, quod Ebraei vocant naturali, erat viri & femina sive unius sive plurium feminarum tam ex concubinato, quam ex consensu præcunte conjunctio, vitæ consuetudinem continens. Non adijcimus individuum, quod Christiani habemus in matrimonii definitione. Neque enim separari aut dividi negabant conjuges, seu matrimonium dirimi, nisi ex singulari aliqua legis permissione, seu repudii causa neque communis consensus necessarius erat, ut dirimeretur. Neque individua dici potuit vitæ consuetudo, quæ æquo jure a marito pluribus communicaretur. &c. Seldenus de J. N. & G. Sec. disc. Hebr. lib. 5. c. 7. ab initio. Eadem est sententia Grotii de J. B. & P. L. 2. c. 5. §. 8. Conjugium naturaliter esse talem cohabitationem, (intellige concumbendi & liberorum causa ininitam,) quæ foeminam constituat quasi sub oculis & custodia mariti, cum accessione fidei, qua se foemina mari obstringat. Scio equidem, communiter impugnari hanc Seldeni & Grotii sententiam, sed rationibus parum firmis, vel jus naturale cum positivo confundentibus, vel falsas aut dubias Rabbiorum vel cleri Pontificii hypotheses fundamenti loco supponentibus. Abstrahendo enim a lege positiva omnes societates naturales omnibus gentibus communes finibus differunt, adeoque fines cujusque societatis particulares iis formam dant & essentiam. At matrimonii finis ex communi etiam consensu est procreatio sobolis. Ergo etiam ad societatis conjugalis essentiam nihil amplius requiritur, quam utriusque sexus conjunctio, conjuncta cum vitæ consuetudine ad obtinendum hunc finem directa, quod etiam volunt Seldenus & Grotius. Et si autem Dn. Præses in Fundam. J. N. & G. docuerit, debere etiam in matrimonio procreationem sobolis esse decoram, cum tamen decorum, etiam naturale, non in puncto consistat, sed varios gradus sub se contineat, cavendum*

dum simul est, ne, si societas aliqua pro fine habens procreationem sobolis, sit minus decora, quam altera, ea pro injusta aut indecora vel turpi statim habeatur, sed saltem pro minus perfecta aut minus decora.

c) *Feminam, cui potestas erat sui & dominium, id est inuuptam sui, in aliquam concubitus vicem, sine consensu in vita communione, copiam, ante legem Mosaicam licite ajunt permisisse, seu locasse, aut se sic tradidisse, ut pro breuiusculo ejusmodi amplexuum momento sive amicae, sive meretricis, modo neutra earum alteri nupta esset, sive locationem traditionemve aut concumbentis possessionem concederent, aequae ac cujusque alicujus rei mancipii locationem usum fructumve, Seldenus de J. N. & G. S. D. H. l. 5. c. 11. p. m. 575. ubi etiam eum in finem citat Ambrosium lib. 1. de Abrahamo c. 4. qui tamen jam non est ad manus. Adducitur etiam ad hujus sententiae illustrationem historiola de Juda & Thamare ex Genes. XXXIIX. p. 14. seq. Et quamvis eidem ob stare videatur poena capitalis, qua Judas Thamarum punire voluit, ipse tamen Seldenus alibi d. tract. lib. 7. c. 5. p. 851. respondet, eam poenam non ex jure naturae aut lege Noachidarum, sed ex jure civili seu positivo sive a Juda Principe sive aliter superinducto esse derivandam. Quae tamen responsio minime satisfacit. Si enim Rabbini, dum docent, ante legem Mosaicam concubitum libidinis causa vel data mercede licitum fuisse, loquuntur de licentia interna, eorum sententia aperte falsa est. Si vero loquuntur de licentia externa, non tollitur istud dubium per istam responsionem, partim quia manet obiectio, concubitum Thamaris non fuisse licitum, quia fuerit punibilis, (etiamsi ex lege civili) partim, quia nulla poenae determinatio fuit ex jure naturali, sed omnis juri civili ortum debet. Ergo mallem respondere, Judam ex iracundiae praecipitantia sine regulis justitiae didicisse illam poenam nurui, postea vero sedato affectu errorem a se commissum agnovisse. Conf. Cleric. in notis ad Genes. Cap. XXXIIX. Unde fabula haud dubie est, dum dicunt, Thamarum absolutam esse ex voce caelesti, quam Bartholomaeus*

Col seu filiam vocis nominant, cujus mentionem facit Seldenus d. p. 851.

- d) *Cum vero legitima uxor consensu præeunte, eoque concubitu confirmato, in vitæ consuetudinem acciperetur, pluresque ita simul possent rite haberi, cumque matrimonium, pro alterutrius conjugis arbitrato, nunquam non esset, etiam sine libello (ante legem) solvendum; sequitur, concubinam, qua item in concubitum & vitæ consuetudinem æque adfisci solet, nec leuiori divortii genere disjungi posset, aut nomine tenus duntaxat, aut saltem dignitatis minoris, (ubi v. g. ancilla esset, aut generis obscuri) ratione ab uxore discrepasse; jugalem vero contractum nodumque utrique eundem ipsum fuisse. Seldenus d. Tract. l. 5. c. 7. p. 592. seq. ubi & statim ostendit, concubinas etiam promiscue dici uxores a Philone, Augustino, aliis.*
- e) *Ut patet exemplo concubinarum Nachoris, Abrahami, Jacobi Genes. XXII, 24. XXV, 5. XXXV, 22. Conf. Selden. d. p. 592.*
- f) *Alium tamen maritum non habentis.*
- g) *Per affectionem maritalem hic intelligo communicationem dignitatis, qua maritus pollet.*
- h) *Ergo tum temporis concubinatus finis non fuit extinctio libidinis, adeoque hoc intuitu concubinatus neque scortationis, neque stupri species fuit: imo & pro adulterio haberi non potuit, quoniam polygamia tum erat permissa.*

§. IV.

*Ejusque a
matrimonio
differentia
genuina.*

Ergo tum quidem nulla alia inter concubinatum & matrimonium, item inter concubinam & justam uxorem fuit differentia, quam ut justæ uxores participarent de dignitate mariti, concubinæ vero essent ancillæ vel ex genere obscuro natæ.

- a) *Repete locum Seldeni ad §. præced. lit. d. descriptum. Huc pertinet etiam locus Philonis ap. Selden. d. p. 592. Nabor, Abrahæ frater duas habuit UXORES, justam & concubinam. Clericus ad Genes. XXI, 24. Si quærat, quale fuerit concubinarum & justarum uxorum discrimen, quatenus ex sacris literis*

teris colligi potest, apparet quidem concubinas eodem in honore non habitas. Hagarum nunquam equiparavit Sara Abrahamus, atque ex adibus, hac volente, ejicit. Keturam amandavit etiam cum liberis. Verum quodnam inter utrarque discrimen esset in aliis, non liquet. Rabbini volunt, concubinam fuisse uxorem servam absque scripto dotali & sponsalibus, cujus liberi legatis tantum, non hereditate fruuntur. Sed ut hac posterioris aevi consuetudine vera sint, certe antiquis temporibus omnia non obtinebant, nam concubinarum filii pariter erant juris, nisi pater nollet. Idque exemplo filiorum, Jacobo ex concubinis natorum, constat. Idem ad Genes. XXI, 10. Confer. Seldenum de J. N. & G. &c. d. l. p. 593. & de success. Hebr. in bona def. c. 3. p. u.

§. V.

Antequam vero nunc videamus, utrum ratione concubinationis per legem Mosaicam aliquid novi statutum fuerit, praesupponendum, quod 1) Polygamia virilis in lege Mosaica fuerit permessa, aut certe non abrogata, (a) 2) quod intuitu divortii licentia pristina hactenus fuerit restricta, ut uxori regulariter non permitteretur a viro divertere, (b) marito vero ex justa causa permissum fuerit, uxori dare libellum repudii, (c) 3) quod lege Mosaica saltem concubinationis cum aliena uxore non vero cum alieno marito pro adulterio fuerit habitus, (d) 4) quod pro stupro fuerit habitus concubitus libidinosus cum virgine vel vidua honeste vivente, nec tamen poena graviore coercitus, (e) 5) quod scortatio cum foemina, quae corpore quaestum facit, interdicta quidem fuerit, sed poena tamen ejus lege determinata non legatur, (f) 6) quod etiam liberi incestuosi & illegitimi parentibus ab intestato successerint, (g)

Ratione concubinationis post legem Mosaicam praemittuntur sex praesupposita.

B

a) Vid.

- a) Vid. Seldenus *de J. N. & G. l. 5. c. 6. p. 585. seq. & de Uxore Ebraica lib. l. c. 9.*
- b) Seldenus *de U. E. l. 3. c. 22. p. 343. seq. junct. cap. 17. circa finem & cap. 19. paulo post initium*, ubi simul tradit exceptiones,
- c) Deuteron. XXIV. v. 1. *seq.* ubi mentio fit rei foedæ seu turpis. De cujus intellectu postea gravis dissensio orta inter sectam Sammæanam & Hillelianam, quam latius exponit Seldenus *de Uxor. Hebr. Lib. 3. c. 18. seq.* Et Lutherus etiam nosse reddidit, um irgend einer Ursache willen, quæ erat sententia Hillelis, rejecta tamen a Christo in disputatione cum Phariseis Matth. XIX. v. 3. Interim non contemnenda etiam est conjectura Clerici *ad dict. locum Deuteronomii*. Judæos ante orta dissidia inter Sammai & Hillel, in praxi secutos esse sententiam Hillelis, cum nullus fuerit judex constitutus, qui examinaret, an maritus justam causam dimittendi uxorem haberet, nec ne.
- d) Levit. XIX., 20. & XX, 10. Deuter. XXII, 22. videlicet ob toleratam polygamiam virilem. Adde Huberum *in prælect. ad Instit. tit. de publ. Judic. §. 5.*
- e) Deuteron. XXII, 28. Seldenus *de U. E. l. 1. cap. ult.*
- f) De scortatione prohibita agunt in sacris litteris textus Levit. XIX, 29. de patre filiam prostituente, Levit. XIX, 9. de comburenda filia sacerdotis, si scortari coeperit, Deuter. XX, 21. de lapidanda foemina, quæ in domo patris scortata, postea nubendo se virginem mentita, ac a sponso virgo non inventa fuerit, Deuter. XXIII, 17. quod non debeat esse meretrix inter Israelitas. Deuter. XXIII, 18. de non inferendo in ædem DEI domo prostibuli. Ceteram dissentiunt intérpretes, quid in lege Mosaica per meretricem & scortum intelligatur, an in genere ea, quæ corpore quæstum fecit, an in specie quæ intuitu cultus idololatrici corpus prostituit, an etiam illa quæ omnibus promiscue usuram corporis indulsit. Vid. Seldenus *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 576. seq.* item Clericus *ad citata loca legis Mosaicae*. Et nullum est dubium, Deuter. XXII, 21. per foeminam in domo patris scortatam, forte etiam Levit. XXI, 9. per

9. per filiam sacerdotis scortationi indulgentem, intelligi, non scortationem stricte dictam, quæ stupro opponitur, & publicam corporis prostitutionem supponit, sed foeminam stuprum passam, idque occultantem. Credo etiam, nullum subesse dubium, quod in populo Israelitico non tolerata fuerint lupanaria publica, interim, uti apud Protestantes hodie, ubi etiam lupanaria publica non tolerantur, non desunt tamen foeminae, quæ corpore quæstum faciunt, & cum pluribus pro mercede concumbunt; ita etiam verosimile est, apud Israelitas ejusmodi prostibulorum exempla non defuisse. De horum autem poena nihil determinatum legitur in legibus Mosaicis. Nam textus Levit. XXII, 5. & Deuter. XXII, 22. utpote de casibus plane specialibus loquentes huc non pertinent. Nullum tamen est dubium, quin ejusmodi scorta minimum pro infamibus fuerint habita. Conf. Cleric. *ad Deuter. XXII, v. 21.*

g) Qui Mamzeres vocabantur. Vid. Seldenum latius probantem successionem liberorum illegitimos *in tractat. de successione in bona defuncti cap. 3.*

§. VI.

His præsuppositis jam quæritur, an concubinatus etiam post legem Mosaicam in usu fuerit? (a) cum quibus foeminis concubinatus fuerit permissus? (b) & quænam concubinatus a matrimonio & prohibitis concubitus (c) speciebus fuerit differentia, tam ratione formæ (d) quam ratione effectus? (e) Ubi variantibus subinde Doctorum sententiis videtur verosimile, concubinatum non fuisse prohibitum lege Mosaicâ; rariora vero exempla in scriptura sacra concubinatus occurrere, adeoque imprimis ante constitutos reges rariorem ejus fuisse usum, (f) Porro pro concubinis usurpatas esse vel foeminas Israeliticas, quæ uxores duci poterant, vel ancillas & peregrinas seu extraneas, quæ Israeliticam religionem non profite-

fitabantur, etiamſi eſſent profelyta domicili. (g) Has vero concubinas nec pro ſupratis, nec pro meretricibus - nec pro adulteris fuiſſe habitas, nec pro juſtis uxoribus. (h) Denique concubinatum a matrimonio juſto ſecretum fuiſſe, quod iterum concubinæ non in pari dignitate fuerint conſtituta, ut uxores, & quod concubinatus contraheretur ſine pactis dotalibus & præcedentibus ſponſalibus, aliisque juſtarum nuptiarum ſolemnitatibus; (i) cæterum etiam ex concubinis quibusvis natos liberos ſucceſſiſſe in bona parentum, niſi patri aliud placuerit; (k) & concubinatum, etiam cum ancilla & extranea, etſi non fuerit laudabilis, fuiſſe tamen impunem. (1)

- a) Rationes dubitandi. 1) Concubinarum nulla mentio in lege Moſaica. 2) Nec ſacra ſcriptura exempla concubinarum indubia ante conſtitutos Reges memorat. Tempore Regum autem conſtitutorum non pauca, etiam ſub primis regibus uſu introducebantur, quæ non adeo convenirent cum lege Moſaica.
- b) Ratio dubitandi. Seldenus docet quidem matrimonium apud Hebræos non fuiſſe cum ancilla, nec cum profelyta domicili, imo nè quidem cum omnibus indiftincte profelyticis juſtitia, ſi fuerint ex populis, quorum conjugia interdicta erant Iſraelitis, niſi poſt aliquot generationes: ſed tamen an concubinatus cum iſtis perſonis fuerit licitus & impunus, perſpicue non tradit, ſed vel fluctuat, vel rationes dubitandi pro negativa ſuppeditat oſtendendo, quod ſi non omnes, ſaltem plerique concubitus ejuſmodi verberibus fuerint coerciti. Vid. Selden. *de J. N. & G. l. 5. c. 4. p. 577. Ec. 12. 13. 14. 15.*
- c) Potiſſimum a ſcortatione, quam concubinatus cum extranea ſeu gentili pro ſpecie ſcortationis videatur fuiſſe habitus. Confer Selden. *d. lib. 5. cap. 12. p. 641.* Unde & mater Jephthæ, quæ videtur fuiſſe concubina, vocatur meretrix. Jud. XI, 2. ſeq.
- d) Tum ratione impunitatis, ubi vide, quæ modo notavimus *lit. b.* tum ratione licentiæ dimittendi concubinam, (an etiam hic juſta

justa divortii causa requisita fuerit, aut minimum solennitas libelli repudii, etiam in dimittenda concubina fuerit necessaria, supposito quod concubinatus fuerit permissus aut impunis, & quod inter concubinæ & uxoris dimissionem ante legem nulla fuerit differentia. Neque meminerim, hanc quæstionem a Seldeno & Clerico aliisque esse tractatam; tum ratione successione liberorum ex concubinis natorum, an illi successerint patri nec ne? Sunt autem nonnulli Doctorum, qui docuerunt, concubinarum liberos in genere non successisse patri. Seldenus *de success. in bona defuncti cap. 3. p. u.* & communis Rabbiorum doctrina est, natos ex ancilla & extranea seu gentili ad successionem patris non fuisse admissos, eoque trahunt etiam, quod fratres Jephthæ eum a successione excluderint. Idem *ibid p. 13. seq.*

f) Concubinatum non esse prohibitum in lege Mosaica constat ex ipsa legis inspectione. Rariorem fuisse ejus usum ante Reges inde verosimile est, quod pauca ante regnum constitutum memorentur exempla concubinarum in sacris litteris, aut si referantur, videantur tamen aut esse dubia, aut quæ continere videantur aliquid irregularitatis. Ita Judicum IX, v. 18. Abimelechus filius Gideonis natus dicitur a serva seu pellice, id est concubina. Ita Jephtha Judic. XI, 1. dicitur filius Galahadi ex meretrice, quæ tamen mox aliena mulier, id est, alienigena dicitur, i. e. concubina. Ita Simfonis uxor Philistæa Judic. XIV. non erat justa uxor, etsi uxor vocetur, sed concubina. Ita Levitæ Judic. XIX, 2. seq. uxor pellex seu concubina memoratur, & tamen vir ejus vocatur, ac fœceri & generi ibidem fit mentio, quia videlicet & ante legem & post legem concubinæ erant uxores secundariæ aut instar uxorum. Conf. Cleric. ad *diversa loca*, Seldenus *de J. N. & G. Lib. 5. c. 7. p. 594.*

g) Etsi Seldenus in libris *de J. N. & G. & de U. Ebr.* doctrinam de concubinis post legem Mosaicam earumque differentiam a concubinis ante legem satis distincte explicet, & quandoque fluctuet, diserte tamen in tractatu *de success. in bona def. c. 3.* non solum concubinarum earum, quæ nec ancillæ, nec extraneæ

nez seu Gentiles, sed in uxores rite duci potuissent, mentionem non procul ab initio p. 9. facit, sed & paulo post p. 14. in medio & p. 16. circa finem alteram concubinitus speciem cum foeminis, quæ conditionis servilis, aut extraneæ seu gentiles, vel etiam profelytæ domicilii erant aiferte asserit. Quorum etiam pertinent exempla memorata concubinarum Gideonis, Calahadi, Simfonis.

h) Non pro *justis uxoribus*, quia his & ante legem & post eam opponuntur; non pro *supratis*, quia stuprum supponit concubinitum non frequenter continuatum; non pro *adulteris*, quia adulterii conceptus, ut §. *preced.* jam notatum, involvebat saltem concubinitum cum aliena uxore, non pro *scortatricibus*, vel *meretricibus*, quia nec corpore quæstum faciebant, nec pluribus copiam corporis indulgebant, sed erant uxores secundariæ. Unde Judic. XIX. & concubina Levitæ scortata esse dicitur, intuitu concubitus non cum Levita, sed cum aliis, adeoque eo in loco concubinitus & scortatio minimum ut distincta proponuntur. Unde & de universo Hebræorum concubinitu Calvinus in *Commentario ad Genesin*, adductus ab Alberico Gentili *de nuptiis l. 1. c. 4.* in fine ita sensit: *Concubine Hebræis, quæ thori sociæ, non bonorum: item & legibus omnium gentium, secunda uxor, non SCORTATUM.* Interim hædenus dicta suppeditant divisionem concubinitus Hebræici in concubinitum omnino licitum, tam quoad licentiam internam, quam externam, videlicet cum foeminis, quæ in uxores rite duci potuissent, & in concubinitum illicitum, quoad licentiam internam, conf. Selden. *de succ. in b. d. c. 3. p. in fine*, etsi per mox dicenda & hic fuerit licitus extrinsece, id est, impunis, cum foeminis quæ uxores duci non poterant, scilicet cum extraneis idololatriæ addictis, ne videlicet commercio ejusmodi familiari Israelitæ a cultu veri DEI abducerentur. Cæterum an concubinitus cum ancillis, cum quibus post legem Mosaicam non erat justum matrimonium, pro licito an illicito fuerit habitus, subfisto, etsi non dissitear, hunc concubinitum secundum circum-

stan-

stantias plerumque conjunctas consideratum, haud dubie ad illicitos concubitus fuisse referendum quatenus videlicet ancillæ religioni Ethnicæ erant addictæ, ut Judaismo nondum initiatæ, de qua initiatione confer Seldenum *de J. N. & G. l. 2. c. 3. p. 149. seq. & cap. 5. p. 172.*

- i) de priori i. e. concubinæ inferiori dignitate quam uxoris, nullum credo esse dubium. Neque enim hic quicquam mutatum legitur in lege Mosaica. Ante eam vero concubinas non participasse de dignitate mariti jam ostensum *in notis ad thes. 4.* Posteriorem differentiam quod attinet, de ea vide Seldenum *de J. N. & Gent. l. 5. c. 7. p. 593. seq. de U. E. lib. 2. c. 9. & de success. in bona defuncti c. 3. p. 9.*
- k) De concubinarum primi generis liberis late id probat Seldenus *d. cap. 3. p. 9. seq.* quamvis *p. 11.* dissentientes ex Christianis scriptoribus adducat, quibus tamen *ibid.* perspicue respondet. De concubinarum secundi generis, scilicet ancillarum & extranearum liberis idem agit *p. 15. seq.* perplexe tamen loquitur, sic ut nescias, utrum putet, Jephtham a fratribus juste ab hereditate paterna exclusum esse nec ne. Clericus ad illum de Jephtha locum Judic. XI, v. 2. videtur equidem a nobis dissentire, dum sic loquitur. *Revera alienæ (i. e. Ethnicæ) mulieris minime solemnî ritu ductæ liberi non poterant hereditatem cum aliis ex legitima susceptis adire, nisi aliter patri visum esset.* Cui loco si jungas eum, quem jam supra *ad thes. 3. in fine* descripsimus, patet, Clericum id velle; ante legem natos ex concubina successisse patri, nisi pater noller, post legem non successisse, nisi pater vellet. Verum uti posterior assertio intuitu natorum ex concubinis primi generis haud dubie erronea est; ita & intuitu natorum ex concubinis secundi generis non probatur nisi forte ex doctrina quorundam Rabbiorum, quorum tamen auctoritati alias Clericus parum tribuit. Unde si ea quæ scriptura de Jephtha tradit, expendas verosimilius videtur, cum injuste e fratribus ab hereditate paterna esse exclusum. Ut raceam, nullam apparere rationem diversitatis, cur nati ex incestuoso concubitu mamzeres succederent parentibus, etiam post

post legem Mosaicam, nati vero ex concubinis extraneis non succederent. Conf. jam notata *ad th. 5. lit. g.*

- 1) Conf. jam dicta *ad th. 5. lit. f.* Quæ vero apud Seldenum *de J. N. & G. lib. 5. c. 12. & de U. E. lib. 1. c. ult.* de coitu illicito poenis variis multarum, verberum &c. notata leguntur, videntur pertinere ad mores Judaicos subsequen-
tium temporum, videlicet post Synedrium institutum. Conf. modo dicta *lit. b.*

§. VII.

*In specie in-
vitu liber-
tatis dimit-
tendi concu-
binar.*

Quod vero pristinam libertatem dimittendi concubinam viris indultam attinet, videtur verosimilius, nec hanc per legem Mosaicam fuisse restrictam, aut ad solemnitatem dandi libelli repudii adstrictam.

Repete modo annotata *ad th. preced. lit. d.* Ratio assertionis nostræ in eo consistit. Etsi Moses discrete dicat, non dimittendam esse uxorem nisi dato libello repudii, & jam supra notaverimus *ad th. 3. lit. d. & ad th. preced. lit. b.* concubinas etiam dictas esse uxores i. e. secundarias; cum tamen in dubio termino analogo absolute posito regulariter intelligatur species nobilissima, tandiu verosimilis erit assertio, in lege Mosaica de dando uxoribus libello repudii, per uxores intelligi uxores justas, non concubinas, donec justis rationibus probetur contrarium.

§. VIII.

*Concubina-
tus omnis an
a Christo &
Apostolis
prohibitus.*

De sententiis Rabbiorum circa licentiam aut prohibitionem sub tempore Synedrii hic non erimus solliciti, (a) saltem videamus, an concubinatus omnis (b) a Christo vel Apostolis fuerit prohibitus. Non arbitramur, neque enim prohibitionem hanc probant rationes & textus ab aliis eum in finem adducti. (c)

a) Ob rationes jam supra *ad th. 3. lit. a.* expositas.

b) Dico omnis. Unde jam non disputabimus de concubinatu secundi generis cum foemina, cujus matrimonium erat prohibitum, sed ad scopum nostrum sufficit, si probaverimus, saltem concubinatum primi generis scilicet cum illa, quæ *justa uxor* esse poterat, non esse prohibitum.

c) Sic

c) Sic Havemannus *Gamol. Synopt. lib. 2. §. ult. p. 380. Concubinatus non est conjugium. Hoc dum tantum a Deo est institutum omnes reliquæ commixtiones extra matrimonium sunt prohibitæ & damnatæ. Genes. II, 23. Matth. XIX, 5. 6. 1. Cor. VI, 13. 15. Hebr. XIII, 4. Hic vero quod rationem ab Havemanno adductam attinet, ea quidem videtur supponere regulam communem; institutionem divinam habere vim legis, quam si sano sensu exponas, uti non negamus, ita tamen communem ut vulgarem ejus explicationem, unde Havemannus illam illationem, qua utitur, deduxit, pertinere ad arcana politica Papatus jam notavit Dn. Præses in *Cautelis circa præcognita jurispr. Eccles. cap. 5. n. 13. Loca scripturæ quod concernit, textus Genes. II, 23. probat saltem, matrimonium a Deo esse institutum, quod nemo negat. Locus Matth. XIX, 5. 6. agit de divortio justæ uxoris. Textus Paulini 1. Cor. VI, 13. 15. & Hebr. XIII, 4. loquuntur de scortatione prohibita. At concubinatum primi generis non fuisse speciem scortationis hætenus ostendimus, & agnoscit ipse Havemannus d. l. n. 2. p. 377. seq. Conf. Huberum in prælect. ad instit. de publ. judic. §. 5.**

§. IX.

Uti vero hætenus dicta monstrant, nec Mosen nec Apo- *Concubina- tus jure Gen- tium licitus.*
stolis credidisse, concubinatum seu conjunctionem arctiorem domesticam cum scemina sine affectu maritali, esse rem in se, & nisi aliæ quædam peculiare circumstantiæ accederent, illicitam, turpem, dictamini rectæ rationis aut legi forte alii divinæ universali adversam; ita etiam apud alias gentes similis persuasio de licentia concubinatus obtinuit.

H. e. Etsi apud alias etiam gentes tam orientales quam occidentales, semper differentia quædam inter matrimonium & concubinatum, justam uxorem & concubinam, filios legitimos & nothos fuerit, non tamen usquam legitur, quod antiquitus apud illas gentes concubinatus pro actu turpi aut scortationis specie fuerit habitus. Negativam probare non est nostrum, sed incumbit dissentientibus probare affirmativam.

C

§. X.

§. X.

Ut saltem duobus verbis de Græcis memoremus, & apud hos concubinatus fuisse pro licitis habitos, & scortationibus fuisse oppositos, ex eleganti Demosthenis loco videri id potest, ex quo simul patet, concubinarum etiam apud hos a matrimonio iusto discrepasse potissimum dignitate & proposito.

Demosthenes orat. contra Neæram: *Meretrices* (ἐταίρæ, amicas) enim gratia voluptatis (ἡδονῆς, libidinis) habemus, concubinas (πάλλακας pellices) ad quotidianam corporis curam (vel ancillis, curæ huic inservientibus tanquam concubinis utendo, vel etiam concubinato utendo, tanquam remedio ustionis ad evitandos morbos ex nimia castitate oriundos, item ad evitandam libidinem vagam, non intendendo quidem primario generationem sobolis, sed tamen eam non impediendo, adeoque non libidinis causa) uxores vero, ut liberos legitimos gignamus (τῆ παιδοποιεῖσαι, γνησίως, cum ex concubinato non nascerentur liberi legitimi, sed nothi seu naturales, non illegitimi aut spurii) & rei domesticæ fidam custodem præsciamus, (de dignitate mariti participantem & omnis vitæ consortem) Scilicet in concubitu cum meretrice vult esse propositum libidinis explendæ, regulariter procreationem sobolis impediens, cum concubina propositum vitandæ scortationis absque tamen affectione maritali, & citra intentionem concubinam retinendi, cum uxore insuper propositum participandi utramque fortunam, & sine justa causa eam non dimittendi &c. Huc pertinet etiam Musonii doctrina in libro de scopo nuptiarum apud Stobæum Sermone 68. Vita ac generationis liberorum communionem caput esse nuptiarum dicebat. Siquidem sponsum & sponsam hoc nomine inter se conversari oportet, ut simul & vivant, & una liberos gignant, & omnia existiment communia, nihil vero proprium ne corpus quidem suum. Permagnum enim facienda est hominis generatio, quæ tali conjugio producitur. Verum hæc (sobolis procreatio) non satis est ad nuptias, cum & ali-

& aliter ipsis (viro & foeminae) citra nuptias conjunctis (in concubinato) feri (idem) posset. Sed omnino communis vita in matrimonio requiritur, & mutua viri uxorisque cura alterius pro altero, tum in secunda tum adversa valetudine, denique omni tempore. Hujusmodi curam & procreationem liberorum unusquisque desiderans nuptias contrahit.

§. XI.

Pergamus ad Romanos. Horum ante Christianismum Romanorum susceptum de concubinato hac fuit sententia. Cum senator ^{sententia de concubinato ante Christi-} non posset libertinam ducere, eamve, ^{an-} ^{anismum,} ^{intuitu pro-} ^{vincialium,} ^{libertarum,} ^{ancillarum;} cuius pater materve artem ludicram fecerit, (a) nec Praefes provincialem, (b) nec civis Romanus ancillam uxorem habere posset, (c) permissus tamen iis erat concubinatus cum libertina provinciali, ancilla. (d) Imo etsi patronis in genere non erat prohibitum ducere libertas, honestius tamen erat patrono libertam concubinam, quam matrem familias habere. (e)

- a) l. 44. §. 1. de ritu nupt.
 b) l. 38. & 57. eod.
 c) pr. Inst. de nupt. junct. l. 32. de R. l.
 d) De senatoribus quidem nulla, quod meminerim, lex extat in Pandectis, videtur tamen id asserendum, partim, quod patroni in genere potuerint libertarum concubinato uti, partim argumento l. 1. C. de nat. liber. De concubinato vero praefidis cum provinciali est l. ult. de concub. De concubinato ancillarum nullum est dubium: arg. l. 24. ff. de R. N. junct. l. 1. C. de Nat. lib. Et clarius l. penult. de reb. aut. judic. possid. l. denique 8. ff. de pignor. l. ult. C. comm. de manumiss.
 e) l. 1. pr. de concubinis. Verba legis clara sunt, ut nesciam, quid in mentem venerit Dionysio Gothofredo, ut in notis ad eam ea plane in alienum sentium verteret, ac si Iustus dicere voluerit honestius esse patrono, ut liberta alteri sit concubina, quam uxor.

uxor. Interim verosimile est, Gothofredum non perspexisse rationem connexionis verborum legis allatorum cum casu ibidem formato, uti & alii difficultatem in hac lege agnoscunt. Vid. Schardius in *Lexico voce concubina*, qui dicit, quosdam priorem illius legis partem pro adulterina habere. Nobis sufficit, rationem assertionis haud dubie desumendum esse ex argumento ab interdicto senatori matrimonio libertinae petito. Ceterum non putarem, assertionem illam cum ab Ulpiano in *d. pr. l. i. verbis initialibus* proposito pugnare, ubi quaestio tractatur, an concubina recte a patrono invito recedere possit, modo cum hac lege jungas, quae Ulpianus alibi *l. u. de divortiiis § l. 3. pr. de adulteriis*, item Marcellus *l. 41. de riuu nupt.* differit. Sed ista quidem prolixius ostendere nostri instituti non est, ob ea, quae supra §. 2. *lit. a.* jam notavimus. Interim ex *d. l. u. de divort.* etiam probatur, patronis cum libertis interdum justum etiam matrimonium intercessisse, etsi facilius solvendum, quam in aliis matrimoniis fieri solebat. Conf. Schard. in *Lexico voc. concubina*. Per furorem tamen patroni concubinatus cum liberta non tollebat. Paulus *l. 2. de concubinis*. Cujus assertionis rationem etsi Dionysius Gothofredus in *notis ibid.* quaerat in eo, quod nec matrimonium solvatur furore mariti, puto tamen magis respexisse ad ea, quae Ulpianus in *l. u. circa finem de divortiiis* differit, atque voluisse tradere limitationem ibi ab Ulpiano dictorum.

§. XII.

Intuitu ingenuarum.

Ceterum uti cum libertis alienis etiam erat concubinatus, (a) modo is non fieret invitis patronis, (b) ita quod ingenuas attinet, licitum saltem cum iis erat matrimonium, non concubinatus, nisi essent in obscuro loco natae, vel quaestum corpore fecerint, vel adulterii damnatae essent, vel quis expressa testatione hoc manifestum fecerit, quod eas concubinarum loco habere velit, alias ejusmodi cohabitationes pro stupris habebantur. (c) Quod tamen hanc ultimam
asser-

assertionem attinet, verius videtur, (d) in dubio hic pro matrimonio esse præsumendum, (e) & huc respexisse videtur Paulus, dum ait, concubinam ex sola animi destinatione æstimandam. (f)

- a) *l. 3. pr. de concub.*
 b) Per modo notata ad *th. preced. lit. e.*
 c) Ulp. *l. 1. §. 2.* Marcianus *l. 3. pr. de concub.* Unde & Ulpianus *d. l. 1. §. 1.* notat, *solas eas in concubinato haberi posse absque metu criminis, in quas stuprum non committitur.*
 d) Igitur puto hic antinomiam contineri. Marcianus *d. l. 3. pr. de concub.* putat, eum qui cum ingenua, honeste vivente, concubinet, & non diserte testetur, quod ea velit tanquam concubina uti, habendum esse pro stupratore. Contra Modestinus & Papinianus in locis statim adducendis, docent, in dubio talem non pro stuprata, sed pro uxore habendam.
 e) Modestinus *l. 24. de R. N.* *In libera mulieris consuetudine non concubinatus sed nuptiæ intelligendæ sunt, si non corpore questum fecerit.* Papinianus *l. 31. pr. de donat.* *An maritalis honor vel affectio (aut an concubinatus) præcesserit, personis comparatis, vitæ conjunctione considerata perpendendum esse respondi, neque enim tabulas facere matrimonium.* Ubi vides, rationem non in eo esse quærendam, uti quidam volunt, quod in dubio actus magis pro licito quam illicito sit præsumendus, sed aliunde petendam esse. Scilicet, ut puto, ab illo genere matrimonii, quod *usu* fieri olim dicebatur, & aliis duobus generibus, per *confurrectionem* & *coemptionem* opponebatur, sed de quibus hic non est locus prolixius disserendi. Sed hic novam crucem interpretibus fixit Papinianus, an Tribonianus in *l. 16. §. 1. de his, quæ ut indignis*, quæ lex ab omnibus lecta, sed ob obscuritatem nescio an ab ullo intellecta fuerit, ut facile patet, si quis saltem Dion. Gothofredi notas & Antonii Fabri ibidem citatas lucubrationes evolvat.
 f) *l. 4. de concub.* Id est abstrahendo a circumstantiis specialibus nec simpliciter præsumendum esse pro matrimonio usu contracto, si v. g. mulier illa dubiæ conditionis corpore questum

fecisset, aut adulterii damnata, aut obscuræ conditionis esset, nisi forte ab eo qui consuetudine ipsius usus esset, non honore pleno dilecta esset, ut loquitur Papinianus, *d. l. 16. §. 1.* sed pro amica saltem habita &c.

§. XIII.

Concubinatus illicitus si quis jam uxorem habeat.

Cæterum an Romanis nondum ad Christianismum conversis etiam licitus fuerit concubinatus, si jam uxores haberent, valde disputatur. (a) Mihi negativa videtur verosimilior. (b)

a) Vide Wiffenbachium *ad tit. Cod. de Concubin.* Huberum *ad ff. de concub.* Schard. *in Lex. voc. concubina.*

b) 1) ob textum Pauli *L. 2. recept. sentent. tit. 20.* *Eo tempore quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest.* Saltem dubium injiciunt verba statim sequentia. *Concubina Igitur ab uxore solo DELICTO separatur.* Etsi enim pro delicto legas *delectu*, & hanc emendationem defendas ex alio Pauli loco modo adducto *L. 4. de Concub.* manet tamen dubium in voce *igitur*, cum etiam admissa hanc emendatione nulla videatur horum verborum cum præcedentibus esse connexio. Sed quicquid tamen hujus sit, Schardii correctio, in priore assertione vocem non expungentis, haud dubie est violentior, ob jam dicenda, 2) Probatur argum. *L. 121. §. 1. de V. O.* ubi *boni mores* vocantur, si quis uxori concubinam non superinducat, conf. Dion. Gothofr. *ibid.* 3) Argumento. *d. l. n. de divortii in fine* verbis, *et si concubinam sibi adhibuerit.* 4) Spectat etiam huc lex Pauli *l. 44. de V. S. Libro memorialium Massurius scribit, pellicem apud antiquos eam habitam, quæ cum uxor non esset, cum aliquo tamen vivebat, quam nunc vero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari.* Granius Flaccus *in libro de jure Papiniano scribit, pellicem nunc vulgo vocari, quæ cum eo, cui uxor sit, corpus misceat, quosdam, (legendum quondam, ut jam Pacius emendavit) eam, quæ uxoris loco sine nuptiis in domo sit, quam παλλακή Græci vocant.* Non obst. *l. 3. §. 1. de concub.* *Nec adulterium per concubinatum ab ipso (viro) committitur.* Nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit,

extra

extra legis penam est. Casus hic, inquam dissentientes, non potest nisi de viro uxorem habente intelligi. Ego contra; si de viro uxorem habente intelligatur, erit quæstio Domitiana, quia vir uxorem habens, cum soluta jure divino pariter & Romano non committit adulterium, ut partim ex supra dictis, partim ex mox dicendis patet. Ergo vero simile est, per adulterium in hoc loco intelligi *suprum* argumento l. 6. §. 1. de adult. l. 101. de V. S. adeoque frustra hanc responsionem a Wissenbachio adductam ad argutias refert Huberus. Interim illud ex hæctenus dictis liquet, concubinatum viri uxorem habentis fuisse quidem illis temporibus pro turpi & vitioso habitum, etsi impunem, si v. g. ancilla quis aut libertina, aut ingenua corpore quæstum faciente, ut concubina uteretur, concubinatum autem soluti cæteris paribus fuisse honestum & intrinsece licitum, ut statim videbimus.

§. XIV.

Quæ igitur de concubinatus Romani & justii matrimonii *Differentia* differentis jam alii notarunt, non repetemus. (a) Ad no- *concubina ab uxore justa præcipua.* strum scopum pertinet illas differentias notasse. Concubina, non pro adultera habetur, nec pro stuprata, (b) nec pro meretrice, (c) sed pro ea, quæ uxoris loco interim esset, (d) & dignitate saltem ab uxore differret, (e) atque pro libitu & sine ulla solennitate dimitti posset, & divertere a viro, nisi patronus esset. (f) Liberi vero, ex concubina nati, non succedebant patri, quia non erant in potestate, poterant tamen iis a patre legata relinqui, imo poterant heredes institui. (g)

a) Vid. Schardius voce concubina.

b) Per l. 6. §. 1. l. 34. §. 1. ad L. Jul. de adult. l. 101. de V. S. inter quos textus nulla est contradictio, secus ac arbitratur Schardius d. l. Adde Huberum ad Instituta de publ. judic. §. 5. & ad ff. de adult. §. 1. & 2. ubi refutat dissentientem Carpzovium.

c) Quia concubina & meretrix, seu ea, quæ corpore quæstum facit, sibi

sibi opponuntur, *l. 24. de Ritu nupt. l. 3. pr. de concub.* Adde Dion, Gothofr. *innot. ad Nov. 91. Leonis lit. i.*

d) Unde & monebant Jureconsulti, incestum vitandum in concubinato *l. i. §. 3. de connub.* Imo & adulterium committetur in concubinam, si modo talis fuerit, quæ in concubinato se dando matronæ nomen non amiserit, utpote quæ patroni concubina fuerit *l. 13. pr. ad L. 7. de adul. conf. Cujac. l. 3. Obs. 18.*

e) *l. 49. §. 4. de legatis 3.*

f) Argumento *l. u. de divort. l. 1. pr. de concub.*

g) Vide plures textus citatos a Wissenbachio *in comment. ad. l. 2. 3. 4. C. de natur. lib.*

§. XV.

Concubina- tus Romani honestas in comparatione ad concubinatum Hebræorum, Erat igitur tum temporis concubinitus Romanorum etsi Ethnicorum, æque licitus & honestus, (a) ac concubinitus Hebræorum, imo eo intuitu honestior, quod turpe apud Romanos haberetur, uxori concubinam superinducere, (b) quod apud Hebræos turpe non erat. (c)

a) Unde concubinitus dicitur per leges nomen assumisse *l. 5.*

§. 1. de concub. ubi adde Gothofr.

b) Repete dicta *§. 13.*

c) *Vide supra §. 1.*

§. XVI.

Respondetur objectionibus quasi concubina sit nomen voluptatis. Neque obstat hactenus dictis, (a) quod quidam afferunt, etiam a Gentilibus turpitudinem concubinitus fuisse agnitam, a Græcis pariter & Romanis provocantes ad proverbium philosophorum: Uxorem esse nomen dignitatis, mulierem voluptatis, & ad Julium Capitolinum, in vita Hadriani memorantem, quod Hadrianus dixerit, uxorem esse nomen dignitatis, concubinam vero nomen voluptatis. (b) Præterquam enim quod ea, quæ hic de philosophorum proverbio

proverbio (e) & dicto Hadriani (d) allegantur, aperte falsa sint, inspectio scriptorum variorum, vitas Imperatorum secundi & tertii seculi describentium, docet, Ælii Veri dictum, sed insigniter corruptum, occasionem huic errori dedisse, (e) aut forte commentationem Casauboni ad idem dictum, (f) quamvis, si paulo penitius inspiciatur, ea magis probet doctrinam hactenus traditam de honestate concubinatus, quam ejus turpitudinem. (g)

- a) Ingenui disputatoris est non solum probare thesin, sed etiam respondere ad argumenta dissentientium. Si plures objectiones reperissemus, etiam illas adduxissemus.
- b) Bruckner. *decis. jur. matrim. cap. 3. n. 17.* quod in hoc autore eo magis mirandum, quia agnovit, & latius probavit *cod. cap. 13. & seq. cap. 14.* polygamiam unius viri cum pluribus foeminis nec juri divino naturali, nec positivo repugnare; de qua tamen erant majores rationes dubitandi, quam de concubinato.
- c) Nam 1) quæso, quinam sunt illi philosophi, qui dixerunt, *uxorem esse nomen dignitatis, mulierem voluptatis.* Cur nemo allegatur: 2) Suspectum est illud dictum, nam dignitas & voluptas sibi inepte opponuntur. Dignitati opponitur vilitas, vel carentia dignitatis, & voluptati studium gignendæ sobolis. Ergo tantum abest, ut illud dictum philosophorum esse possit, ut potius non nisi ab illis potuerit esse inventum, qui omni judicio philosophico destituuntur. 3) Inepta pariter hic est oppositio uxoris & mulieris, quasi mulier vel γυνή, vel apud Græcos, vel apud Latinos in specie concubinam denotaverit, & non utrobique sit nomen generis, uxorem etiam sub se comprehendens, & sæpius, (non semper) simpliciter positum, uxorem tanquam analogatum nobilissimum denotans. 4) Contrarium docet dictum Demosthenis *supra §. 10.* adductum & expositum. Ergo si ad hoc forte respexerunt dissentientes, non laudabiliter oratorem cum philosopho confuderunt.

D

majori

majori vituperio digni, quod dictum Demolthenis corrupterunt, & in alienum plane sensum detorserunt.

- d) Nam 1) Julius Capitolinus non scripsit vitam Hadriani, sed Ælius Spartianus. 2) In tota vita Hadriani nihil ea de re extat. 3) Néc præsumendum etiam est de Hadriano, quod tale quid dixerit, cum scilicet ipse & adulatorum amore ac nuptarum adulteriis laboravit, ne amicis quidem servans fidem, (Spartianus *cap. 11.*) & Antonium suum muliebriter fletis. (Idem *c. 14.*) 4) Putavi quidem initio, erratum fuisse in nomine Imperatoris, & cum Julius Capitolinus scripserit vitam Antonini philosophi, hic aliquid de dicto allato me reperiturum. Sed & ibi ea de re nihil, potius in fine argumentum novum pro sententia nostra inveni. *Enisa est*, inquit Capitolinus, *Fabia, ut Faustina mortua in ejus matrimonium coiret, sed ille concubinam sibi adscivit procuratoris uxoris sua familiam, ne tot liberis superduceret novercam. Et honestum concubinitus finem, minime voluptatis aut libidinis extinctionem, sobolis generationi oppositam.*
- e) Tandem post tædiolosam, & diutius ex studio veritatis continuatam inquisitionem, inveni, autores hujus dicterii insigniter corrupisse dictum Ælii Veri, de quo sequentia refert Ælius Spartianus *cap. 5. Idem uxori conquærenti de EXTRANEIS VOLUPTATIBUS, dixisse fertur. Patere me per alias exercere cupiditates meas. Uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis.* Vides hic de extraneis voluptatibus sermonem esse, non de concubina vel pellice. Et tamen Verus dixit, concubinam esse voluptatis nomen. Quid dicturi essent adversarii, si nos tali fide adduceremus autores. Credo eos gravi cum Zelo nos malæ & pessimæ fidei accusaturos esse. Nos contra absque affectu illorum pias fraudes, ut mollissime loquamur, saltem placide ostendimus, & excusandi causas supeditamus.
- f) Ita enim Casaubonus *p. m. 101. Tria sunt conjunctionis hujus nomina - - uxor, pellex, amica. Horum unicum est nomen dignitatis, uxor, reliqua sunt nomina voluptatis.* Sed hæc Casau-

sauboni assertio responſionem capiet ex modo notatis *lit. c.* Imo ipse statim quoad concubinam se corrigit.

- g) Ita enim continuat; *sed cum aliquo tamen discrimine. Nam honestior est pellex, ut que accedat propius ad uxoris naturam. Est enim παλλακή Pilegesch Hebraorum, quasi legitima conjugis dimidium, & ut dicunt ipsi, Pilegescha. Balsamon conciliorum interpret. Παλλακή δὲ ἐστὶν ἡ νομίμως τινὶ συζῆσα χάρις γάμου &c.*

§. XVII.]

Neque alia mens fuit Imperatorum Christianorum a *Durasse opinionem de* Constantino Magno, usque ad Justinianum. (a) Nam & sub *honestate de* his concubinitus unius cum una nec pro scortatione aut actu *concupinatus* alio libidinóso, sed pro licito ac honesto fuit habitus. (b) Do *etiam apud* nec Imperator Leo concubinatum prohiberet, (c) jure qui *Christianos* dem suo, (d) sed rationibus tamen ejusmodi, quæ parum *Imperatore* persuaderent, concubinatum in se esse statum turpem & illi *usque ad* *Leonem phi-* *losophum.* (e)

- a) Volebam equidem constitutiones omnes Imperatorum Christianorum ex utroque codice, (Theodosiano & Justiniano repetita prælectionis) & Novellis, quæ de concubinis & naturalibus liberis agerent, pariter in ordinem redigere, earumque historiam tradere, sed, cum & hic labor excederet scopum ab initio præfixum, & istæ leges maximam partem de naturalium liberorum successione ac legitimationibus agerent, adeoque ad præsens negotium non multum conducerent, sufficere hoc loco, monstrasse saltem doctrinam Imperatorum Christianorum de licentia concubinitus. Initio Constantinus M. cujus est *lex unica C. de concub.* Concubinatum in genere non damnavit, sed saltem prohibuit concubinatum constante matrimonio. A Constantino usque ad Justinianum non deprehendimus, ullum Imperatorem concubinatum habuisse pro specie scortationis, Justinianum quod attinet, jam notavit Gothofredus ad l. 3. §. 1.º de concub. vocari concubinatum ab

eo licitam (seu legitimam) consuetudinem *l. 5. C. ad Sc. Orphitianum* (quæ lex Justiniani est) sed & semi matrimonium & conjugium inæquale in *l. 3. eod.* Quamvis autem *d. l. 3.* nec Justiniani sit, nec de concubinato quicquam in ea extet, non dubito tamen, quin Gothofredus aliam legem Justiniani habuerit pro oculis, & saltem in citatione erraverit. Confer modo notata *ad th. 16. lit. g.* Pergit Gothofredus, concubinam appellari vice conjugem in antiquis inscriptionibus & in Novella *18. cap. 5.* Justinianum dicere, quod concubina uxorem imitetur. Etsi autem nec id diserte ibi dicat imperator, argumento tamen illo Gothofredus ex *d. c. 5.* usus est, quod Justinianus ibidem ab uxore ad concubinam inferat, & in versic. *sicut enim* statuatur, quod sicut quis legitimæ uxori alias superinducere non possit, sic nec concubinæ. Adde, quod ex verbis innox sequentibus, (*Et nos non præbemus luxuriantibus, sed caste viventibus legem*) perspicue appareat. Imperatorem eum, qui concubinas plures habeat, ad luxuriantium, contra eum, qui una concubina contentus sit, ad caste viventium classem retulisse, adeoque concubinatum unius cum una nequaquam pro statu libidinoso habuisse. Et quid verbis multis opus est. Ipse Imperator Leo, dum in Novella *91.* dicit præcedentium Legislatores constitutiones se abrogare velle, eo ipso fatetur, ante hanc ejus Novellam concubinatum pro licito a præcedentibus Imperatoribus fuisse habitum.

- c) *d. Nov. 91.* Vixit autem Imperator Leo philosophus, cujus est hæc Novella, plus trecentis triginta post Justinianum annis. *Alb. Gent. de Nuptiis l. 1. c. 6.*
- d) Partim quod in arbitrio principis sit, actus etiam jure naturali licitos & indifferentes, (qualem concubinatum unius cum una fuisse hæctenus ostendimus,) pro utilitate reipublicæ prohibere, & tales prohibitiones haud dubie subditos in conscientia obligant; partim quod multæ circumstantiæ, quæ præcedentibus temporibus concubinatus usum suadebant, seculo Leonis cessarent. Ita v. g. Leonis tempore & provinciales magistratus pro-

provincialem foeminam & senatores libertinam, & liber homo ancillam propriam matrimonio sibi jungere poterat &c. Et ita intelligimus verba finalia *d. Nov. 91. Caterum vitæ confortem invenire difficile non est.*

- e) Saltem recitabimus verba Leonis. Thesis ejus est: *concupinatus religioni & naturæ adversatur secundum divina Christianosque convenientia præcepta.* Probatio thesæ sequens. *Et quidem si, cum fontem habeas sobrie inde haurire divino jure monere; qua ratione, cum puras aquas haurire liceat, lutum tu mavis. Tum tametsi fontem tu non habeas, rebus tamen vetitis uti non potes.* Hic apparet, concubinatum cum luto & rebus vetitis comparari quidem, sed eam assertionem non probari, sed præsupponi, adeoque in probatione thesæ committi petitionem principii. Liceat tamen hoc loco obiter quærere. Cur illi, quibus Leo in componenda hac Novella usus est, non adduxerint argumentum ex dicto Paulino 1. Cor. VII, 2. *Propter fornicationem suam quisque feminam (γυναικα) habeat &c.* An tum temporis nondum ex illo loco argumentum adversus concubinatum fuit petiitum? Et cur non? An quia sentiebant, eum non obstare concubinatui unius cum una, cum & ibi unus suam feminam habeat? (Hieronymus *Epist. ad Oceanum. Tom. 2. Epist. p. m. 312. Vide ne hoc, quod dicitur, unius uxoris virum, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas.*) An ob alias rationes. Sane id non omittendum videtur, quod in toto novo testamento concubinæ *παλλακῆς* mentio non fiat, cum tamen Apostoli sæpius scortationis, adulterii, concubitus sodomitici, mentionem fecerint distinctam, & Apostolus in recensendis operibus carnis Gal. V, 19. adulterium, scortationem, impuritatem distincte memoret. An dicemus, sub scortationis voce concubinatum comprehendi? At illo tempore illa scortationis extensio nondum erat recepta, sed hæc extensio post aliquot secula demum orta. An non opus erat, ut concubinatus distincta fieret mentio? At quis ad hanc rationem confugeret, cum tamen nullum sit dubium, concubi-

natum & apud Romanos & Græcos fuisse si non frequentissimum, saltem non infrequentem? An denique, quod ex regulis prudentiæ Ecclesiasticæ Apostolus ejus mentionem omiserit, ne videretur, aut penitus eum improbare, si non libidinis causa susciperetur, aut approbare, cum sæpius sub concubinato specie per abusum palliaretur libido? Nihil determino, sed informationem, solidam tamen & solo autoritatis humanæ præjudicio non subnixam, modeste peto ab eruditoribus. Cæterum ut ad Leonem redeam, ab hoc quidem Imperatore non expectanda erat justa ac prudens eorum, quæ ab Antecessoribus constituta erant, correctio, per ea quæ latius ostendit Albericus Gentilis *de nuptiis lib. 1. cap. 6.* & Annæus Robertus *rerum judic. lib. 2. cap. 17. p. 71. seq.*

§. XIIX.

Occasio, quæ ineptum fuerit, concubinatam habere pro scortationis auctoritas Patrum Ecclesiæ.

Cum igitur concubinatus & ante nativatem Christi, ab Hebræis, Græcis, Romanis, & post nativatem Christi, sub Christianis etiam Imperatoribus, usque ad tempora Leonis Philosophi per integra novem secula (a) pro statu honesto & licito fuerit habitus, jam paucis ostendendum, qua occasione factum fuerit, ut concubinatus etiam unius cum una pro scortationis specie postea habitus fuerit. Ubi nullum est dubium, auctoritatem Patrum Ecclesiæ pro ratione illorum temporum parum in Philosophia morali versatorum (b), & imprimis Ambrosii, Hieronymi, Augustini prima hujus opinionis fundamenta jecisse.

- a) Nam Leo Philosophus regnavit circa finem seculi noni.
b) Hanc assertionem perspicue probavit Clarissimus Barbeyracus *in præfatione ad versionem librorum Pufendorffii de J. N. & G.*

§. XIX.

Imprimis Ambrosii.

Et Ambrosium quidem quod attinet, cum conceptum adulterii forte (a) extenderit ad omnem concubitum extra legitimam conjugem, (b) & ideo non potuerit de concu-

concupinatu bene sentire, (c) cœpit etiam contra hunc disse-
rere, (d) sed ab Ambrosio quidem non expectanda erat so-
lida doctrina morum, utpote qui alibi adulterium ante Mosen
& Evangelium non fuisse prohibitum asserit. (e)

- a) Dubitanter loquor, quia etsi in jure Canonico non deprehen-
derim alium Patrem Ecclesiæ ante Ambrosium, qui adulterii
hunc novum conceptum formaverit, cum tamen non licuerit
ob temporis penuriam Patres Ecclesiæ præcedentes Ambrosium
evolvere, hic nihil determinare volui. Interim dum Lactan-
tium evolvo, video hunc aliquo modo prævisse Ambrosio,
dum libro 6. divin. instit. c. 23. sic scribit? *Non enim sicut juris
publici (Romani) ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet
alium, maritus autem etiamsi plures habeat a crimine adulte-
rii solutus est. Sed divina lex (utique non Mosaica, per dicta
superius §. 5. & 6.) ita duos in matrimonium, quod est in cor-
pus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis
compagem corporis in diversa distraxerit.* Quam sententiam
postea etiam repetit Ambrosius, ut statim videbimus. Inte-
rim tamen Lactantius adulterii conceptum non porrexit ad
quemvis concubitum extra legitimam conjugem.
- b) Ambrosius Lib. I. de Abrahamo, unde desumtus *can. 4. C. 32.
qu. 4. Neque blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stu-
prum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Ea-
dem a viro, quæ ab uxore debetur castimonia. Quicquid in
ea quæ non sit legitima uxor, commissum fuerit, adulterii no-
mine damnatur.*
- c) Quia concubinatus est concubitus cum ea, quæ non est legiti-
ma uxor. Et quod hic non solum de viro, qui uxorem habet,
cum Lactantio loquatur Ambrosius, patet ex verbis; *omne
stuprum adulterium est.*
- d) Ambrosius in sermone de S. Johanne relato in *can. 9. d. 9. 4.
Dicat aliquis: uxorem non habeo, ideo ancillam mihi sociavi,
(qua ut concubina utor) Audi quid dicat scriptura ad Abra-
hamum: Ejice ancillam &c. Si igitur ancilla filius hæres non
est,*

est, ergo nec filius est, (quæ qualis quanta?) Cur autem &c. quaeritur tale contubernium, de quo nati non filii sunt matrimonii, sed testes sunt adulterii? Cur autem ejusmodi suscipiuntur adulterini, qui patri pudori sint, non honori &c. Mulier igitur tua, si talibus moribus prædita est, ut mereatur consortium, mereatur & nomen uxoris. Præsta concubinae tuæ libertatem & nomen uxoris, ne tu adulter sis potius quam maritus.

- e) Ambrosius d. lib. 1. de Abrahamo. Consideremus primum, quia Abrahamus ante legem Moysi & Evangelium fuit, cum nondum interdictum adulterium videretur, pena criminis ex tempore legis est. Ut taceam, Ambrosium passim ita extollere virginitatem & coelibatum, ut videatur conjugium considerasse ut statum parum honestum. Dallæus de usu patr. p. 272. Barbeyrac in præfatione citata 9.

§. XX.

Hieronymi.

Sed & Hieronymus, etsi disertè non condemnet concubinatum, (a) non tamen potuit favorabiliter de eo sentire, cum de ipso matrimonio passim contemptim loquatur. (b) Sed & hæc doctrina navis Hieronymi annumeranda, excusandis forte, non defendendis. (c)

- a) Hieronymus in Epistola ad Eustochium Tom. I. Epist. f. m. 138. edit. Basl. 1537. Unde in Ecclesiis Agapetarum pestis introiit? Unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? Imo unde novum concubinarum genus? Plus inferam. Unde meretrices univiræ? Eadem domo uno cubiculo, sepe uno tenentur lectulo, & suspiciosos nos vocans si aliquid existimamus. Nescias hic, an omnem concubinatum improbet, an vero saltem novum aliud quod concubinarum genus. Nam omnem concubinatum non poterat novum conjunctionis genus dicere. Idem in Epist. ad Oceanum d. T. 1. f. 198. Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitie frenæ laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillas libido per-

mittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, aequè non licet feminis, aequè non licet viris. Conf. Alber. Gentil. de nupt. lib. 1. c. 5. p. 25. Hic quidem Hieronymus cum Lactantio adulterii conceptum extendit ad virum, non tamen diserte ad concubinatum. Idem in alia Epistola ad Oceanum T. 2. p. 319. seq. contra eos disputans, qui docuerant, eum qui ante baptismum uxorem habuerat, & post baptismum alteram priore mortua duxerat, non posse fieri Episcopum, elegantem instantiam dat de concubina p. 321. *Quæram & illud. Si quis & ante baptismum habuerit concubinam, & illa mortua baptizatus uxorem duxerit, utrum clericus fieri debeat, an non? Respondebis, posse fieri, quia concubinam habuerit, non uxorem, conjugales ergo tabulae non coitus ab Apostolo condemnatur.* Subjungit statim. *Multos videmus, ob nimiam paupertatem uxorem forcinam declinare & ancillas suas habere pro uxoribus (in concubinato) susceptosque ex his liberos colere, ut proprios: qui si forte ditati ab Imperatore stolam ipsius meruerint, confestim Apostolo colla submittent & inviti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem principale rescriptum eadem tenuitas impetrare non quieverit, cum Romanis legibus scilicet Ecclesie mutabantur? Hic obscurior est Hieronymus, ut nescias, an concubinatum istum improbet, an toleret.* Denique ad cap. V. Epist. ad Ephes. qui locus refertur can. 2. C. 32. q. 2. *Sicut non omnis congregatio hæreticorum Christi, ecclesia dici potest, nec caput eorum Christus, sic non omne matrimonium, quo non viro suo secundum præcepta Christi uxor jungitur, rite conjugium appellari potest, sed magis adulterium.* Hic equidem concubinatus non nominatur, sed tamen facile ista Hieronymi assertio ad concubinatum extendi poterit.

b) Vide Barbeyrac. d. l. Adde cap. 4. C. 32. qu. 2.

c) De his Hieronymi nævis vide Barbeyr. d. l. & ibi citatos. Conf. Dn. Præsid. in cautel. circa præcogn. jurispr. Eccles. cap. 5. §. 7. & 8.

E

§. XXI.

§. XXI.

Potissimum
vero Augu-
stini.

Denique Augustinus sapius concubinatum omnem condemnavit, (a) sed absque rationibus justis, (b) imo ipse fateretur, quod ex Decalogo probare nequeat, concubinatum esse speciem fornicationis, (c) & alibi rationem suppeditat, concubinatum defendendi, (d) Sed quam graviter ipse Augustinus in variis doctrinae moralis capitibus erraverit, jam ab aliis ostensum fatis. (e)

- a) Augustinus *Serm. 247. de tempore* apud Dedekennum *Part. 3. l. 1. Sect. 3. n. 1.* concubinatum dicit gravius esse peccatum, quam adulterium, quia publice fiat, Idem *l. 5. Homil. 49.* unde desumptus *can. 6. dist. 34.* *Fornicari vobis non licet, sufficiant vobis uxores. Audiatur Deus, si vos surdi estis, audiant angeli, si vos contemnitis, concubinas vobis habere non licet, et si non habetis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas, quas postea dimittatis & ducatis uxores tanto magis damnatio vocis erit, si volueritis habere uxores & concubinas.* Idem *de bono conjugali c. 14. relato in can. 5. C. 32. q. 2.* *Concubina ad tempus adhibita, nec, etiamsi causa filiorum concumbant, justum faciunt concubinatum suum.* Denique *ibid. c. 3.* & in *jure Canonico cap. seq. 6. d. q. 2.* *Solet quæri, cum masculus & femina nec ille maritus nec illa uxor alterius, sibi met non filiorum procreandorum, sed pro incontinentia solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat: utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse, non absurde hoc appellari concubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & proli generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint &c. Ceterum &c. si aliquam sibi vir ad tempus adhibuerit, donec aliam dignam vel honoribus vel facultatibus suis inveniat, quam comparem ducat, animo ipso ADULTER est, nec cum illa*

illa quam cupit invenire, sed cum illa, cum qua sic cubat, ut cum ea non habeat maritale consortium.

- b) Nam primus locus ap. Dedekennum præsupponit concubinitum esse peccatum, non probat. Secundus *can. 6. dist. 34.* flocculis quidem oratoriis & exclamationibus (*audiat Deus, audiant angeli &c.*) utitur, nulla ratione. Quamvis illas exclamationes admiretur & commendet Gonzalez Tellez *ad capit. 20. de sponsal. & matrim. f. 45.* Tertius & quartus *c. 5. & 6. C. 32. q. 2.* pariter ne umbram quidem rationis alicujus ostendant, sed Augustinus quasi pro tribunali de simplici & plano pronunciat.
- c) Momentum totius controversiæ in eo situm erat, utrum concubinitus cum una liberorum procreandorum causa inicitus, sed cum libertate dimittendi aut recedendi, sit status turpis & fornicationis species. Hoc debebat Augustinus adducta saltem vel minima ratione probare. Sed ut vidimus, nullam attulit. Quin potius *in Can. u. caus. 32. q. 4.* (qui textus desumptus est *ex questionibus in Deuteron.*) ita loquitur. *Omnis mæchia etiam fornicatio dicitur in scripturis. Sed utrum etiam omnis fornicatio mæchia dici possit, non mihi interrim occurrit locutionis exemplum. Sed si non omnis fornicatio etiam mæchia dici potest, ubi sit in Decalogo prohibita illa fornicatio, quam faciunt viri, qui uxores non habent, cum feminis quæ maritos non habent, (quorum etiam ex mente Augustini pertinet concubinitus) utrum inveniri possit ignoro. Habes Augustini confessionem. Jam vide, quomodo se ex hoc dubie expediat. Sed si furti nomine bene intelligitur illicita usurpatio rei aliena, profecto & nomine mæchie omnis illicitus concubitus prohibitus debet intelligi. Vides Augustinum redire ad punctum circuli, unde cœperat discurrere. Quæritur, an concubinitus sit prohibitus & turpis. Affirmatur, ratio, quia est fornicatio. Obiectio, falsum hoc nec in sacris litteris sub fornicatione comprehenditur. Resp. Imo comprehenditur, Instantia: Proba. Responso, non possum quidem disertis verbis scripturæ probare, sufficit, quod sub fornicatione*

catione intelligatur omnis concubitus illicitus, & adeo (en reditum ad punctum circuli) concubinatus.

- d) De polygamia Patriarcharum ipsi a Fausto objecta respondet Augustinus *in cap. 7. C. 32. q. 4. Quod* (matrimonium polygamicum Jacobi) *quando mos erat, crimen non erat.* Cujus dicti alius sensus esse non potest, quam polygamiam non repugnare juri divino universali, sed ejus prohibitionem ad leges positivas easque particulares pertinere. Quod si ergo de polygamia sic sentit Augustinus, cur non majori ratione quis adversus ipsum de concubinatu urgere posset. *Concubinatus quando mos erat, crimen non erat, sed pro crimine demum post legem prohibentem habendus est.*
- e) Lege saltem Barbeyracum *d. I. & obstupescere.* Adde tamen *cautelae Dn. Praesidis d. c. 14. §. 9. 10. u. inculcatas.*

§. XXII.

*Non tamen
mox in Ec-
clesia ante
Novellam
Leonis rece-
pra.*

Sed fuerunt saltem hæc tum temporis privatæ opiniones horum Patrum, non in ecclesia communiter receptæ, haud dubie ob evidentem rationum justarum defectum. Quin potius adhuc post Ambrosii mortem in Ecclesia concubinatum pro statu licito ac honesto aut saltem non inhonesto fuisse habitum, docet canon concilii Toletani primi, (a) nequaquam de uxore justa absque pactis dotalibus ducta loquens, (b) & locus Isidori, (c) ut canones Pseudo Apostolicos (d) taceam. Nec verosimile est, ante Novellam illam Leonis concubinatum in aliquo concilio fuisse prohibitum, quia haud dubie locus ille hactenus fuisset ex tenebris in lucem protractus. (e)

- a) Fuisse illud concilium circa finem seculi quarti, aut initium quinti, adeoque ante tempora Hieronymi & Augustini, sed post mortem Ambrosii habitum docet Joh. Ludov. Hartmann *Tom. 3. Concil. illustr. p. 395. seq. verba concilii in Can. 17. hæc sunt: Si quis habens uxorem fidelis, concubinam habeat, non communicet. Ceterum is qui non habet uxorem, & pro uxore*
con-

*concupinam, a communione non repellatur, tamen ut unius malie-
ris, aut uxoris, aut concubine, (UTEI PLACUERIT) sit
conjunctione contentus alias vivens abjiciatur, donec desinat, & ad
penitentiam revertatur.* Totus contextus ostendit, concilium
loqui de concubinato iusto matrimonio contra distincto. Et
quamvis *canon. 4. dist. 34.* verba *canonis 17.* adducta non integra
proferat, tamen & ibi videre est, sermonem esse de concubi-
nato, non matrimonio iusto.

- b) Occasionem huic inepto effugio dedit Gratianus, qui ut aliquid
afferret, quo dissensum concilii Toletani a sententiis memorato-
rum Ecclesie Patrum tolleret, præmisit dicto can. 4. dist. 34. *Con-
cubina hic intelligitur, quæ cessantibus legalibus instrumentis unita
est, & conjugali affectu adfiscitur. Hanc jungem facit affectus,
concupinam vero lex nominat.* Quodsi hic sensus Gratiani esset, ad
matrimonium jure naturæ sufficere intentionem generandi co-
habitatione continuata sobolem & talem affectum conjugalem
etiam in concubinato esse, verum quidem dixisset, sed id non
fuisse sufficiens ad contradictionem Patrum tollendam. Ve-
rum ostendunt sequentia ap. Gratianum post *dist. can. 4.* quod
per *conjugalem affectum* intelligat intentionem *individua consuetu-
dinis*, & sic falso explicat concilium Toleranum, utpote quod
haud dubie de concubina loquitur, quæ assumta est interim lo-
co uxoris cum libertate dimittendi. Observantes hoc alii, Gra-
tianum non recte explicasse mentem concilii, dicunt, equidem
per concupinam intelligi talem, *quæ vera quidem est uxor, sed non
legitima, verum talis, quæ alicui sine solennitatibus Ecclesiasticis est
sociata.* Vide Zieglerum in *notis ad Lancelottum lib. 4. tit. 8. §.
ult. p. 993.* Hi si per *veram uxorem* intelligant *uxorem secunda-
riam & vice uxorem*, recte quidem canonem explicant, sed ta-
men dissensum Patrum ita non conciliant. Sin per *veram uxo-
rem* intelligant cum intentione *individua consuetudinis & affectu
maritali ductam*, æque falso ac Gratianus sensum concilii To-
letani exponunt. Conf. Havemann. *Gamol. lib. 3. tit. 2. §. 5.* Wis-
senb. *ad tit. Cod. de concub.*

- c) Vixit Isidorus Hispalensis seculo septimo, adeoque diu post Hieronymum & Augustinum. Hic *in libro de distantia veteris & novi testamenti* inter alia & hanc differentiam ponit, relata a Gratiano *c. 5. dist. 34. Christiano non dicam plurimas sed nec duas simul* (vel uxores vel concubinas, ut in veteri testamento) *habere licitum est, nisi unam tantum aut uxorem aut loco uxoris, si conjux deest*, (in quo iterum a Veteri Testamento nova differentia sit a est) *concupinam.*
- d) Extat in canonibus illis Apostolicis 17. *Si quis post baptisma secundis fuerit nuptiis copulatus, aut concubinam habuerit, non potest esse Episcopus, non Presbyter, aut Diaconus, aut prorsus ex numero eorum, qui ministerio sacro deserviunt. T. 2. concil. illustr. p. 106.* Hic equidem interdicitur concubinatus Clericis sed non Laicis. Quamvis autem constet, canones illos esse supposititios, & seculo demum quinto aut serius fictos, illustrationis tamen gratia eo uti possemus, quod tempore fictionis hujus nondum creditum fuerit, concubinatum in universum esse illicitum, nisi constaret, a multis credi ab hæreticis eos canones esse compositas. Vide Ruelium *in disc. proximali ad illos canones d. Tom. I.* Ergo hoc quidem argumento superfedebam.
- e) Cum hic versetur in negativa, probatio a nobis non postulanda, sed ostendendus erit locus ex conciliis concubinatum damnantibus. Deprehendi equidem, postquam hæc scripseram, Gonzalez Tellez *ad cap. 6. de cohab. Cler. & Mul. f. 74.* jam a primis Ecclesiæ seculis putare prohibitum esse in variis conciliis, concubinatum tam laicorum, quam clericorum, atque provocare ad exempla quædam, quæ ipse adduxerit *in concil. Elibert.* Sed quemadmodum in ipso concilio Elibertano nulla talis prohibitio legitur, ita commentarius ille Tellez ad istud concilium non est ad manus, unde non possumus ad illam objectionem distinctius respondere.

§. XXIII.

Imo etsi nullum sit dubium, Leonem philosophum ad eo primum esse, qui sententiam Augustini de concubinatu
pu-

publica lege approbavit; (a) uti tamen non constat, an & quamdiu in Imperio orientali ista Novella Leonis observata fuerit, (b) ita quod jus Civile imperii occidentalis attinet, notum est, Leonis Novellas non habere auctoritatem probandi, (c) imo quod jus canonicum concernit, quo hodie utimur, mirandum est, quod in decretalibus Epistolis Pontificum nullus titulus extet de concubinato, (d) ut adeo non sit a vero absumilis sententia Jctorum celeberrimorum, jus, canonicum non prohibere concubinatum. (e)

a) Per dicta §. 17. 21. 22.

b) Sed confer tamen infra notata ad §. 32. lit. e. n. 4.

c) Quia tempore Leonis Philosophi imperium occidentale jam erat ad Germanos translatum. Postea vero jus Justinianicum quidem in Germania fuit suo modo receptum, nunquam Novella Leonis.

d) Non obstat totus titulus de cohabitatione Cleric. & nul. item cap. si concubina 55. de sententia excomm. ubi variae poenae Ecclesiasticæ in concubinas & concubinarios constitutæ leguntur. Nam resp. (1) Textus illi non pertinent ad concubinas in genere, sed ad concubinas clericorum in specie. (2) Ratio earum non tam querenda est in turpitudine concubinitatus in se, quam in læsione voti castitatis, quod clerici profitebantur. (3) Neque has tamen constitutiones habuisse effectum, ut patebit ex dicendis §. 27.

e) Vide Zieglerum ad Lancell. lib. 4. tit. 8. §. ult. p. 993. Wissemb. ad cod. tit. de concubin. p. 216. videlicet ob dict. c. 4. & 5. dist. 34. Franc. Hotman. de spuris & legitimatione cap. ult. Conf. Havemann. Gamol. synopt. l. 3. tit. 2. §. 5. Etsi enim retulerit sententias Augustini, tamen etiam retulit sententiam Isidori & Concilii Toletani, & Augustinus partim certam concubinitatus speciem admittit c. 6. C. 32. q. 2. partim ratione destituitur. Conf. dicta superius §. 21.

§. XXIV.

§. XXIV.

Licentia concubinatus sub Imperatoribus Germanis.

Adjuvat vero valde conjecturam de durante licentia concubinatus in Imperio certe occidentali, quod, si evolvas capitularia Regum Franciæ & Imperatorum Germanorum, deprehendas perspicue, concubinatum viri, qui uxorem jam habet, quidem prohibitum legi, (a) sed sub multa pecuniaria, (b) ratione eorum autem, qui uxores non habebant, mansisse quidem differentiam inter uxorem & concubinam, concubinatum & matrimonium, sed saltem quoad perfectionem & honestatis gradum. (c) Ut taceam exempla (d) illustria natorum ex concubinis pro infamibus non habitorum, sed in bonis paternis succedentium. (e)

- a) Capitulare Caroli M. Ludovici Pii colligente Ansegiso *l. 6. cap. 230.* (apud Baluz. *T. 1. p. 962.*) *Uxorem habentes nec pellicem nec concubinam habeant.* Idem dicit *cap. 433. eod. lib. 6. & lib. 7. cap. 336.* Adde *Addit. 2. cap. 23.* (*d. T. 1. p. 145.*)
- b) Pipinus Rex Italiæ, in *capit. 34.* (*d. T. 1. p. 540.*) concubinatum uxoris prohibuit, sub poena Wergeldi.
- c) Capitulare Ansegisi *Lib. 7. cap. 59.* (*T. 1. p. 1039.* *Nam omnis mulier viro juncta uxor est viri &c. Itaque aliud est uxor, aliud concubina &c. Non est dubium, eam mulierem non pertinere ad matrimonium, in qua docetur, nuptiale non fuisse mysterium (id est sacramentum matrimonii, ut ex Hincmari epistolis perspicue probat Baluz. in notis ad Capitul. Tom. 2. p. 1234.) & capit. statim sequente 60. Non est conjugii duplicatio, quando ancilla relicta uxor adsumitur, sed profectus est honestatis.* Adde *capit. 105. d. lib. 7.* quod hæcenus excerpta latius repetit & declarat.
- d) Ne nobis objiciatur, exemplis non esse judicandum, sed legibus.
- e) Ita notum est, Pipinum Crassum, majorem domus, sub linea Merovingica præter Plectrudem, conjugem legitimam, in concu-

concupinatu habuisse Alpaidem & ex ea Carolum Martellum genuisse. Ei quamvis Clerus huic concubinatu adversaretur, eo tamen non obstante, Carolum hunc Martellum etsi notum Patri successisse. *Vide Lehmann. Chronic. Spirensi lib. 3. cap. 10. & 20.* Ita Arnolphus, Carolomanni, Ludovici Germanici filii, filius nothus, Rex Germaniæ & Imperator factus. Et nullum est dubium, seculo nono, decimo & sequentibus concubinarum virorum & illustrium, in Italia pariter, & Germania, & reliquis Europæ partibus, fuisse exempla non infrequentia, nec usquam legi, privatis & non uxoratis concubinatum, esse prohibitum. Etsi autem Ludovicus jus in *Capitulari anni 816.* liberos concubinarum regiarum a successione excludat, admonet tamen fratrem seniore, liberis legitimis deficientibus succedentem, ut cum liberis regis ex concubinis natis misericorditer agat.

§. XXV.

Videmus jam, quam fuerit ratio, cur concubinatus non potuerit abrogari illis temporibus, etsi multi pontifices & Episcopi serio id agerent, ut abrogaretur. Sane nullum est dubium, multas propositiones ut verissimas seculis illis jam fuisse receptas, ex quibus sua sponte fluebat, concubinatum esse statum inhonestum. Nam 1) Matrimonium habebatur jam seculo nono & decimo pro sacramento. (a) 2) Ad autoritatem majorem huic sacramento conciliandam multum conducebat persuasio concubitum omnem non sacramentalem i. e. non cum legitima uxore esse illicitum, imo fornicationis & adulterii speciem. (b) 3) Non habebatur pro matrimonio conventio partium privata, nisi accederet benedictio sacerdotalis publica. (c) 4) Dimissio uxoris citra adulterium credebatur esse contra prohibitionem Christi, etiamsi alias gravissima divortii causa subesset, quæ etiam in

*Rationes
contra licentiam
concupinatus.*

F

priori-

prioribus post Christum natum seculis ab Ecclesia fuisset admissa (d) 5) Cessabant aut cessare credebantur causæ permixtae olim concubinitus apud Hebræos & Romanos, quas jam supra hinc inde recensuimus. (e)

- a) Vide modo notata *ad thes. preced. lit. c.*
- b) Ex doctrina videlicet Ambrosii & Augustini *supra §. 16. & 21. exhibita.* A quibus repetit Gratianus *post. cap. 2. C. 6. qu. 1. Fornicationem esse genus omnis concubitus illiciti extra uxorem legitimam.* Sed non magis hanc assertionem juri Hebraico Romano ignoratam ulla ratione probat, ac Augustinus. Adde, quod jam a temporibus Augustini videatur constanter in Ecclesia doctum, & post collectionem Gratiani in seculo 2. etiam communiter creditum esse, adulterium ex jure universali & jussu divino esse, etiam concubitum mariticum soluta (quamvis hæc sententia repugnaret juri Mosaico & Romano *vid. cau. 13. 15. 16. caus. 32. qu. 6.*
- c) Vide Hochmann. *de bened. sacerdot. cap. 2. §. 29. seq. p. 50. seq.*
- d) Vide Selden. *de Uxor. Hebr. lib. 3. cap. 28. seq. ad finem libri.*
- e) Scilicet licentiam polygamix apud populum Hebræum & interdictionem nuptiarum apud Romanos cum ancillis, libertis, provincialibus.

§. XXVI.

*Rationes
contra licentiam
concupinatus.*

Contra haud dubie obstiterunt alix rationes non minus prægnantes, quæ concubinitus univrsi abrogationem Impedierunt. 1) Concubinatum libidinis causa initium non confundendum esse cum concubinitu scortationis evitacionem intendente (a) 2) Posterioris hujus causas fuisse honestas partim intuitu juvenum, (b) partim intuitu viduorum. (c) 3) Doctrinas illas de sacramento matrimonii & conceptu fornicationis, ut bene omnes doctrinas matrimoniales, eo tendere, ut sub

sub prætextu pietatis Laici Clericorum imperio plusquam despotico subjicerentur. (d) 4) Etsi quis in conjunctione cum concubina habeat intentionem eam non derelinquendi, meliorem tamen esse hoc intuitu conditionem ejus, qui concubinam habet, quam qui uxorem, si postea justa causa eam dimittendi oriatur. (e) &c.

- a) Qualem hætenus ostendimus fuisse Concubinatum Hebræorum & Romanorum. Quod si dicas sæpe tamen palliari libidinem sub titulo concubinatus, concedam. Sed propter abusum tamen non statim tollitur usus. Palliatur sæpe libido sub specie matrimonii. Sed audi, quid respondeat Augustinus *can. 3. C. 32. q. 2. Quicquid inter se conjugati immo-destum, invidendum, sordidum gerunt, vitium est hominum, non culpa nuptiarum* &c.
- b) v. g. Si non habeant donum continentæ, & non possint tamen, ob deficientia media sustentandæ uxoris justæ, talem, quæ statui eorum æqualis sit, invenire, ducendo autem vilioris conditionis scæminam vel status sui dignitatem prostituunt, vel etiam spem omnem futuræ promotionis sibi præcludant. &c.
- c) Ne ducendo secundam & tertiam conjugem & multiplicatione liberorum legitimorum, conditionem liberorum primi matrimonii miseram reddant. Huc pertinet exemplum Antonini Imperatoris supra adductum *f. 16. lit. d.*
- d) Meretur dignitas materæ, ut peculiari dissertatione imo integro volumine hæc observatio ad oculum demonstraretur, leges connubiales plerasque a Clero pontificio sub specie pietatis in orbem Christianum noviter introductas, primario ei fini inservisse, ut sub intolerabili jugo Laicos detinerent, ipsi videlicet ab hoc jugo exempti, cum sibi ipsis omnem matrimonii legitimi usum interdixissent. Et si vel istud ex historiis per secula colligeretur, quam tyrannidem sub hoc prætextu in ipsos Reges Christianos exercuerint Pontifices, & quantis astutiis usitauerint, quicquid voluerint ab illis hoc medio

medio extorquendi, suppeditaret non parvo volumini scribendo materiam sufficientem. Speciminis loco potest esse, quid inter Henricum VIII. Angliæ Regem & Pontificem hac parte gestum fuerit, & quomodo tandem ista tyrannis Papalis ansam dederit, ut Henricus IIX. jugum papale excuteret.

- e) Nam si iusta esset uxor, non poterant secundum tradita juris canonici aliam ducere, etiamsi adultera esset, nisi dispensatione impetrata a Papa quam idifficile obtinebant, imprimis privati. At concubinam poterant ex iusta & gravi etiam alia causa, sine præcedente impetratione a quovis superiore, repudiare.

§. XXVII.

*Vera ratio
concupinatus
tam diu tole-
rati lascivia
Cleri Pontifi-
cii.*

Sed hæ rationes quidem, etsi non nullius ponderis, non movebant Pontifices, ut concubinatum, pro potentia, quam in seculo duodecimo & sequentibus sibi jam paraverant, non penitus abrogarent. Retinebat potius eos lascivia propria, & eminens Cleri pene totius Pontificii, cui cum matrimonio omni interdixissent, & tamen donum continentix ipsi concedere non possent, permittendæ erant libidines omnis generis nefandæ, & adeo etiam libidines sub specie concubinatus palliatæ, ita ut clericus ille pro casto haberetur & laudando, qui una saltem concubina contentus esset. Hoc vero præsupposito non tutum videbatur, laicis omnem concubinatum velle interdiceret.

Huc pertinet charta Ludovici VI. Regis Galliæ adducta Dufresnio in *Glossario* sub voce *concupina*. *Ut Clerici ejusdem Ecclesiæ, sicut usque modo vixerunt, permaneant: hoc tamen præcipimus, ut Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi nullatenus deinceps uxores concubinas habeant? ceteri vero cujuscunque ordinis Clerici propter fornicationem licentiam habeant, ducendi uxores (concupinas.)* Pergit Dufresnius. *Concupinas prætere*

terea olim toleratas vel non omnino prohibitas, vel denique adeo hunc invaluisse abusum, ut eas tolerari necessum judicarent Pontifices, tametsi subinde variis in conciliis (at in quibus?) damnatus sit, colligere licet ex concilio Vermeriens anno 752. c. 7. ex Nicolao I. P. P. Epist. 59. & in resp. ad Bulgar. cap. 3. ex Johanne VIII. Epist. 198. Vide Crisconium in Brev. c. 230. 231. adeo ut etiam cum uxore legitima concubinam habere quodammodo licuerit, quam uxoris appellatione donant capitula Herardi Archiep. Turon. cap. 110. Idem Dufresnius voce Focaria: Præsertim Focarie appellata Presbyterorum & Clericorum concubina, (olim concubina militum l. 2. C. de Don. int. V. & XV. l. 3. C. de cond. insert.) Gerardus de Schueren in Vocabul. Focaria: ein huere by den Hert. &c. Pertinet etiam huc ex gravaminibus nationis Germanicæ in comitiis Noriberg. 1523. propositis (gravamen 31. ap. Schilter. de libert. Eccles. Germ. l. 7. c. 2. p. 582.) Sæpe numero compertum est, cum consecratis præsertim sacerdotibus per jura canonica legitime uxores sint interdictæ, quod de hinc pudicitiam matronarum, virginum laicorum scilicet uxorum, filiarum sororum attentant, ac noctu inter diuque sollicitant. Efficiunt quoque per assiduum ac indefessum laborem, partim muneribus, donis ac blanditiis, ut complures honestæ aliqui virgines & matronæ, partim etiam in secretis, quas, vocant, confessionibus, diuturna opera labefactentur, ad peccata offendiculaque commoveantur, nec raro etiam evenit, ut hi uxores ac filias maritis patribusque detineant & remorentur, minantes interim gladio, aqua, igneque ultimas repetitas uxores. Atque tantorum malorum segetem ex libidine insana contrahunt. &c. durasse vero concubinarum clericalium abusum usque ad seculi decimi sexti initium argumento est scriptum satyricum: De meretricum in suos amatores, & concubinarum in sacerdotes fide quodlibeti Heydelbergensis quaestiones salibus & facetiis plena &c. quod a Jacobo Wimpfelingio acceptum Crado Udenheimius scholæ Schlettstadiensis præfectus anno 1501. typis imprini curavit.

§. XXVIII.

Primus inter Pontifices Leo X. initio seculi 6. concubinatum prohibuit, astute magis quam serio.

Tandem tamen paulo post initium seculi decimi sexti, primus, quod sciam, Leo X. Pontifex in Concilio Lateranensi prohibuit Clero, non libidines concubinato turpiores, sed concubinatum. Videlicet pro astutia, qua pollebat, ut Laicis ora obduraret conquerendi de lascivia Cleri, cum ipsimet non raro sub specie concubinatus libidinem palliarent. Quare & ita prohibitionem illam concubinatus Clericalis direxit, ut verbis quidem gravissimis videretur detestari istum Cleri concubinatum, & serio rem agere in ejus abrogatione, ceterum, si accuratius rem perpendas, id revera egit, ut laicis inde ægre fieret, & Clerici facile totam illam prohibitionem eludere possent.

Exstat illa prohibitio in septimo decretalium *lib. 5. tit. 16. cap. 2.* Præcessit quidem illam prohibitionem Leonis decretum Concilii Basileensis, relatum a Gonzalez Tellez *ad cap. 6. de concub. cleric. & mulier. p. 74. & 77.* sed tantum in admonitione subsistens nullam pœnam dicitans. Ceterum meretur observatio thesæos nostræ peculiarem dissertationem. Hic saltem rem in summam contrahamus. 1.) Docet illud capitulum non obscure, laborasse totum clerum & omnes adeo superiores, etiam Clericos, imo Pontifices ipsos, concubinato valde libidinoso 2) & tamen jubet Pontifex, Clerum vitiosum corrigendum esse, non a Laicis, sed a superiore Clero. 3) Quod si hic pœnam neglexit, eum coerendum esse a Clero adhuc superiore, & hunc denique ab ipso Papa. Quis hic non videret, astute elidi a Pontifice querelas Laicorum, cum concubinarius non facile soleat punire concubinarium. 4.) Hortatur quidem Laicos, ut a concubinato omni, (etiam non libidinoso,) abstineant, urgens doctrinas hæctenus ab universo populo receptas, (quas in superioribus satis examinavimus) quod omnis fornicatio sit prohibita in sacris *litteris,*

ris, & quod Apostolus consiliū det, ut qui se continere nolit, uxorem ducat; adeoque concubinatum Laicorum non diserte prohibet. 5.) Sed tamen Laicos huic monito non parentes non relinquit puniendos magistratui laico, sed hortatur clerum, ut divini observantiam præcepti canonicis remediis (i. e. excommunicatione) omni studio introducere laborent. 6.) Certus adeo erat Pontifex, vel Laicis ita ora obturatum iri, ne amplius clamarent adversus cleri concubinatum, vel, si clamare pergant, Clerum per hoc capitulum habiturum mille occasiones ægre faciendi laicis, nullam vero Laicos, Clerum adigendi ad observantiam hujus capituli. Et, nisi me omnia fallunt, hæc etiam genuinus ratio est, cur Laici, in Gravaminibus anno 1533. propositis *ad th. præced.* excerptis, de reliquis libidinibus Cleri quidem graviter conquesti sint, de concubinatu clericali vero ne hicere quidem fuerint ausi; quod factum non esse, antea valde mirabar.

§. XXIX.

Quamvis vero haud dubie multi ex Laicis postea sæpius *Postea in ordinat. Polit. 1539. eadem prohibito. sed frigide nimis repetita.* in conventibus imperii de libidinibus cleri variis conquesti fuerint, nihil tamen obtinere potuerunt, quam ut abolitio libidinis Ordinationi Politicæ Augustanæ 1533. sed verbis nimis generalibus, & maxime frigidis, infereretur, quibus tamen etiam concubinatus notaretur, etsi ejus diserta mentio non fieret, & verba obscuriora essent, utrum omnis concubinatus iis esset prohibitus.

Res patet ex verbis dict. Ord. Polit. tit. 33. von leichtfertiger Beywohnung. Diweil auch viel leichtfertiger Persohnen außserhalb von Gott auffgesetzter Ehe zusammen wohnen, auch der öffentliche Ehebruch nicht gestrafft, sondern gestattet, dadurch der Allmächtige, nachdem er wieder sein Göttlich Gebot, hoch beleidigt, auch zu vielen Aergernissen Ursach giebt: derothalben ordnen und wollen wir, daß eine jede geistlich und weltliche Obrigkeit, der solches ordentlich zugehö-

gehört, ein billich Einsehen haben soll, damit solche öffentliche Laster der Gebirge nach ernstlich gestrafft und nicht geduldet werden. Concubinatum hic simul prohiberi docent verba: aufferhalb von GOTT aufgesetzter Ehe. An omnem? dubium ob verba: viel leichtfertiger Verfohlen. Ratio cur ita obscure & generaliter hæc sint posita, facile petenda ex dictis ad §. *preced.*

§. XXX.

*Nec initiore-
formationis
concubinatus
omnis pro
turpi habi-
tus.*

Sed nec Lutherum & Theologos Wittebergenfes initio reformationis concubinatum omnem pro statu turpi & valde scandaloso habuisse, docent verba consilii a Theologis Wittebergenfis anno 1539. Philippo Landgrafio Hassia dati. (a) Ut taceam, quod in consiliis matrimonialibus a Sacercio paulo post initium reformationis editis, nihil vel certe parum de concubinatu, illo tempore tamen adhuc satis frequente, agatur, nec ille ut prohibitus & turpis notetur. (b)

a) Editit hoc consilium Daphnæus Arcuarius in der Betrachtung vom heiligen Ehestande. Autores ejus sunt, vel certe ei subscripterunt, præter alios præcipui Martinus Lutherus, Philippus Melanchthon, Martinus Bucerus, Antoninus Corvinus &c. Extat illud, sed ut apparet, valde mutilatum & emendatum, etiam in Sacercii *Corpore juris matrimonialis f. m. 273. seq.* Conf. Michaelem Siricium *de uxore una cap. I. p. 44.* Verba ad quæ respicio hæc sunt, ap. Arcuarium. p. 237. *Quodsi denique vestra Celsitudo omnino concluserit, adhuc unam conjugem ducere putamus, id secreto faciendum, uti superius de dispensatione dictum, nempe ut tantum V. Celsit. illi persone, ac paucis personis fidelibus constet Cels. V. animus & conscientia sub sigillo confessionis. Hinc non sequuntur ALICUIUS MOMENTI contradictiones, aut SCANDALA. Nihil enim est iniustitiam, principes CONCUBINAS aliter &c. Junge-ndus tamen cum hoc loco erit alius Lutheri locus ex T. 7. *Jenens. Germ. fol. 425. Daß ihr Fürsten zum Theil den Holz-
Weg**

Weg gehet, da habt ihr leider dahin gebracht mit eurem bösen Exempel, daß schier der Baner nicht mehr will für Sünde halten, und habt uns zu thun gemacht, daß wir mit aller Mühe schwerlich den Ehestand fein löblich und ehrlich erhalten, ja wieder anrichten können.

- b) Prima editio prodit Anno 1553. secunda auctior anno 1569. Etiam in secunda editione nihil in toto opere inveni de concubinato, nisi fol. 224. seq. tractatulum non neminis sub rubrica: Ein kurzer Auszug von Ehesachen, aus gemeinen- und doch vornehmlich Päpstlichen Rechten in Fragstücke und Antwort gestellet: darinnen zu sehen, daß es die Canonisten auch nicht allezeit so schnurrecht mit den Ehesachen troffen haben. Derhalben kein Wunder: ob noch Leute seyn, die hiezinnen etwa straucheln. Quod sic intelligo: Theologi tum temporis passim, nec sine ratione monuerunt, Canonicum jus multa falsa & impia docere, etiam in causis matrimonialibus. Jureconfulti vero, cum non aliam haberent normam pronunciandi, quam jus Civile, & Canonicum, & in materia nuptiarum jus canonicum præ civili esset receptum, pergebant pronunciare secundum jus Canonicum. Hoc pacto vero fiebat, ut Principes sæpius consulerent Theologos in causis matrimonialibus. His vero, rejecto jure canonico, sæpe aqua hærebat, unde sumerent fundamentum novum. Nam Theologia scholastica hic videbatur æque suspecta ac Jus Canonicum; Philosophia moralis Aristotelis erat insufficiens; doctrina juris naturalis tum adhuc in puteo latebat: lex Mosaica in universum ob concessionem polygamie & divortiorum non poterat esse norma adæquata &c. ergo fluctuabant & variabant in suis responsis, & consiliis, Jcti hæc videntes, haud dubie Theologis iterum objiciebant, hos esse fructus Juris Canonici rejecti, & facilius esse normæ imperfectæ nævos arguere, quam aliam normam perfectiorem substituere. Huic scommati videtur oppositus esse hic tractatulus. Qui, ut ad scopum nostrum revertar, de concubinato fol. 133. b. præter defini-

tionem concubinitus, & annotatam differentiam juris canonici & civilis quoad licentiam concubinitus, ne verbulum quidem addit, unde colligere possis, quænam sit Autoris sententia de hac licentia.

§. XXXI.

*Exemplum
illustre con-
cubinitus
liciti, adhuc
in medio se-
culi decimi
sexti.*

Quod vero adhuc post medium seculum decimum sextum creditum fuerit, concubinitum non omnem libidinis esse speciem, sed potius quosdam concubinitus pro fine habere evitationem vagæ libidinis, & scortationis, & quod adhuc initio seculi decimi septimi, liberi ex tali concubinitu nati, nec pro infamibus, nec pro vilibus, sed solum inferioris dignitatis a paterna crediti ac ita ad nuptias etiam scæminarum nobilium admissi fuerint, illustri exemplo ex familia Comitum Isenburgensium petito probari poterit.

In controversia inter Ludovicum Landgrafium Hassiæ & Wolfgangum Ernestum Comitem Isenburgensem initio seculi 17. publicis scriptis ex utraque parte super alienatione pagorum quorundam agitata, prodiit etiam Francofurti 1619. a parte Comitum Isenburg. *Summarischer Bericht dero zwischen &c. Hessen und &c. Isenburg streitigen Alienations-Sache &c. ubi fol. 141. seq. lit. y.* legitur etiam dispositio Antonii Comitum Isenburgensis de bonis Concubinae post mortem ejus relinquendis, cujus verba initialia sunt: *Nachdem wir nechst verschiedener Zeit unserer Nothdurfft und Gelegenheit nach mit gutem Vorwissen und Bewilligung &c. unserer lieben Söhne &c. die erbare Catharina Gumpelin als für unsere ehrliche Concubin, zu uns genommen, Gemüths und Meynung, unser Gewissen dadurch zu entledigen, Unzucht zu vermeiden, und vermittelst Göttlicher Gnade einen Gottseligen Wandel zu führen, und sich dann ermeldte Catharin bis anhero bey uns recht, redlich, wohl und ehelich gehalten, immassen sie auch hinführo thun soll und will. &c.* Conscripta fuit illa dispositio anno 1553. & ab Antonio Comite & ejus filiis

filii subscripta ibidem f. 147. seq. additur copia Schreibens an die Römische Kaiserliche Majestät der Wetterauischen Correspondenz-Grafen, wider Hans Otten genandt von Ysenburg, desselben angemasten Gräfflichen Titul betreffend: Ut notabilia sunt hæc verba: Was massen einer Hans Otto von Ysenburg, daher genandt, daß er von &c. Antonio Grafen zu Ysenburg &c. aus einer bey sich eine Zeitlang gehaltenen Concubin, eines Ysenburgischen Bauern und Leibs angehörigen Tochter erzeugt, unerachtet er &c. die Grafen von Ysenburg &c. in Reden und Schreiben seine gnädige Herrin in Unterthänigkeit genandt, auch an ihre Liebden Rätthe und Diener anderer Gestalt nicht als andere der Herrschafft gemeine Unterthanen geschrieben &c. jedoch sich nicht gescheuet vor etliche wenigen Jahren erslich sich &c. dem Cammer-Gerichte &c. sich vor einen gebohrnen Grafen von Ysenburg &c. anzugeben und nunmehr anfangen soll bey des &c. Landgraffen zu Hessen Hoffhaltung und anderswo nicht allein sich selbst, sondern auch, als er neulich an eines von Adels Tochter sich verheyrathet, denselben den Gräfflichen Titul und Prædicat &c. contribuiren und geben zu lassen &c. Scripta autem sunt istæ litteræ Anno 1608.

XXXII.

Paulo post in Concilio Tridentino 1563. Concubina-Paulo post
 tus iterum prohibitus fuit, (a) & mox anno 1566. Papa concubina-
 Pius V. executoriales litteras intuitu concubinariorum publi-
 cavit, (b) Circa quæ tempora etiam famigeratissimus JCtus tus in Conci-
 Franciscus Hottomannus, vel primus vel inter primos ex-
 JCtis, qui humanioribus litteris operam dederant, quæstio-
 nem illam: an Christianis concubinas habere liceat, tractavit, Francisco
 ac negativam defendit. Hottomanno
 oppugnatus.

- a) Vide Petri Suavis *historiam Concilii Tridentini* lib. 8. p. 708.
 & Sfortia Pallavicini *Historiam ejusdem Concilii* lib. 23.
 cap. 8. fol. 275. qui verba decreti integra posuit. Adjicia-

mus saltem id in sumam contractum ex Petro Suavi. *Contra concubinos (tam solutos quam uxoratos) statuere, ut si ter admoniti concubinas non ejecerint, excommunicentur. Quodsi per annum in concubinato permanserint, contra eos ab ordinario severe procedatur. Concubinae si ter admonite non paruerint, graviter puniantur, & extra oppidum vel diocesim, si id ejusdem ordinarius videbitur, invocato, si opus fuerit, brachio seculari, ejiciantur. Neque tamen procerum hujus decreti omittendum, uti refert Pallavicinus. Grave peccatum est, homines solutos concubinas habere, gravissimum vero & in hujus magni sacramenti singularem contemptum admissum, uxoratos quoque in hoc damnationis statu vivere, ac audere, eos quandoque domi, etiam cum uxoribus, alere & retinere. Porro notat Petrus Suavis p. 714. Ordinationem contra concubinos per annum in excommunicatione perseverantes improbant, (Galli) ut ab Ecclesiasticis puniantur. Nam penarum ecclesiasticarum extremam, ultimam & maximam, secundum doctrinam omnium Patrum, esse excommunicationem. Itaque illam transgredi velle esse, in potestatem temporalem invadere, tantoque magis, quod ipsi facultatem sibi arrogant, concubinas e civitatibus ejiciendi secularem potestatem ludum facientes illa clausula invocato, si opus fuerit, brachio seculari, quod perinde est, ac si affirmetur, via ordinaria Ecclesiasticos exterminium istud concubinarum exequi posse. Huic observationi in se justissimæ, quod opponeret Pallavicinus in fine cap. 9. p. 279. nihil habuit, præter exemplum magis dubii juris, ab inquisitorum Ecclesiasticorum potestate desumptum, de eo quid sentiendum sit facile patebit ex dissertatione Dn. Præsid. de origine processus inquisitorii §. 48. ad §. 55.*

- b) Vid. septimum Decretalium lib. 5. tit. 16. cap. 2. ubi postquam Papa crimen sodomiticum tam in Clericis quam Laicis severe vindicandum jussit, subjungit. *Monemus propterea omnes locorum ordinarios & in veritate sanctæ obedientie eis præcipimus, ut statuta Tridentini Concilii contra*

concupinarios tam clericos, quam laicos, edicta distincte faciunt observari, reddituri Deo, ac nobis, si id omiserint, rationem.

Cur hoc inonitorio, vel excitatorio opus fuerit, facile patebit, si repetas jam superius annotata ad §. 28.

- c) De spuris & legitimatione cap. ult. Rationibus illis utitur: 1) quod Paulus leges Ecclesiis describens statuat, ut quisque scortationis causa uxorem ducat, & 2) quoties de maris & foemina conjunctione praecipit, diserte maritos & uxores nominet: 3) quod Leo, prohibens concubinatum, praecura illa ratione utatur, de qua tutulenta non quaerenda, cum eam fonte ipso haurire possis: 4) quod ejus exemplum secutus Constantinus Porphyrogeneta constituerit, ut apud Christianos nullum discrimen inter concubinatum & scortationem putaretur, teste Harmenop. lib. 4. c. 7. Ceterum an rationes istae Hotomanni sint sufficientes, patebit ex notatis supra ad §. 17. lit. e. Constat autem, Franciscum Hotmannum mortuum esse anno 1590. quo anno vero istum tractatum scripserit, non constat. Ante concilium Tridentinum id factum esse verosimile est, quod ejus non mentionem faciat Hotmannus.

§. XXXIII.

Postea etiam in ordinat. Politica Francof. anno 1577. *Et in ordi- nat. polit. Fr. 1577. prohibi- tio repetita.* renovata, eadem, quae supra retulimus, de concubinatu repetuntur.

In tit. 26. von leichtfertiger Beywohnung. Eadem hic sunt verba, quae jam supra ad §. 29. ex ordin. politic. 1533. retulimus, nisi quod verbo: auch der öffentliche Ehebruch eous- que ad verba: Ursach giebt; hic sint omissa, & ratione adulterorum ac lenocinii peculiaris & distinctior poena in dict. tit. 26. peculiaribus paragraphis sit sancita.

§. XXXIV.

Et ab illo tempore Theologi pariter & Juri Lu- *Ab illo tem- pore concubi- natus apud nos illicitus.* therani constanter responderunt, concubinatum, etiam unius cum una, etiam non uxorati cum soluta, non esse

H

esse permittendum, tantum abest, ut iterum in rempublicam Christianam introducatur.

Vide Consilia Wittenbergensia Part. 4. f. 23. seq. Consilia Dede-
kenni Volum. III. lib. I. Sect. 3. a. f. 34. ad f. 41. Koenig. Cas. con-
scient. cap. 6. de sacra cœna casu 13. Carpzov. Jurispr. Consist. lib. 2.
def. 237.

§. XXXV.

*Ufus differ-
tationis præ-
sentis.*

Sed cui usui, inquis, hæc omnia? sufficit studioso juris, ut sciat, concubinarum esse illicitum & apud nos prohibitum. Verum facilis est responsio. Interest studiosi juris & multo magis JCTi, ne Rabula fiat aut Legulejus, (a) ut genuinas Legum rationes indaget, a spuris aut minus solidis fecernat. (b) Interest JCTi, ut tandem aliquando confusissima doctrina de matrimonio a confusione illa liberetur. (c) Interest JCTi, ut in quæstione, an in Republica Christiana tolerari possit, aut iterum introduci debeat concubinatus unius cum una, rejectis insufficientibus rationibus, hactenus tantum non ubique adductis, (d) alias genuinas & evidentes substituatur. (e) Interest cujuslibet Christiani sana ratione utentis, (f) ne dissentientes, (g) aut etiam alterius populi res judicatur, (h) vel mores a nostris intuitu concubinatus discrepantes, (i) ausu Pedantico, ex rationibus, sub quibus latent arcana politica Cleri papalis, ut impii & profani, vel fucatur pietatis suspiriis, (k) vel affectato imperio magistratus civilis, tanquam pro tribunali condemnentur. Alios usus ut jam taceam.

a) Rabulæ de sola praxi sunt solliciti, rationes legum & praxeos non curant. Leguleji rationes legum crepant, & rationes rationum, quas videlicet sine judicio ex aliis autoribus collegerunt, non curantes, utrum rationes quid in recessu habeant, modo autoritate aliorum sint roboratur.

b) JCTi

- b) Jcti officium est, interpretari leges, easque applicare ad negotia in societate civili obvencientia. Inter primaria media genuinæ interpretationis est præcipuum, ratio legis, sive de interpretatione declarativa, sive de extensiva, sive de restrictiva fermo sit. Falsa supposita ratione legis, inanis etiam necesse est ut sequatur applicatio.
- c) Confusissimam esse doctrinam de matrimonio etiam apud protestantes, jam alibi docuit Dn. Præses *de pactis futurorum sponsaliorum tb. I.*
- d) Scilicet ubique utramque fere paginam faciunt, omnem concubitus extra matrimonium esse scortationem, concubinatum olim quidem non fuisse actum libidinosum, sed hodie esse meram scortationem, & similes. De quibus, uti hætenus passim mentem nostram peruimus, ita tandem aliquando pudore suffundi deberent eruditi inter Protestantes, pro rationibus istis tanquam si articuli fidei essent, pugnantes, postquam ex ipsis pontificiis doctoribus cordatiores eorum imbecillitatem vel agnoscunt diserte, vel certe non obscure in sola autoritate ecclesiæ hic refugium quærunt. Exemplo sit Gonzalez Tellez, qui *ad cap. 6. de cohab. Cler. & mul. & ad cap. 20. de sponsal.* utrobique id agit, ut concubinitus turpitudinem doceat, & tamen *add. cap. 6. f. 72.* fatetur, rationem, quod nulla sit legitima conjunctio extra matrimonium, petere principium, & alteram, quod in concubinitu non sit votum procreandorum liberorum, sed explendæ libidinis, niti sola confessione Augustini, qui in libris confessionum de suo concubinitu ante baptismum id confiteatur, & *f. 74.* pariter fatetur, quod jure divino concubinatus sit prohibitus, sibi non tam persuaderi per autoritates Jureconsultorum aut Canonistarum ibid. citatorum, quam propter autoritatem Concilii Basileensis, quod expresse hoc asserat. Concubinatum ad fornicationem jure divino prohibitam, pertinere &c. Pariter & *ad d. cap. 20. f. 45.* ad autoritatem S. S. Patrum & Concilii Tridentini provocat.

H 2

e) Osten-

e) Ostendamus saltem per indicem præcipuas. 1.) Non omnia apud omnes esse honesta vel turpia, & quemlibet bonum civem debere sequi mores sui populi: hinc, quamvis apud Hebræos & Romanos concubinatus fuerit licitus & honestus, cessantibus tamen apud nos rationibus status Hebraici & Romani, posse eum apud nos etiam esse inhonestum & turpem. Conf. ad illustrationem hujus rationis ea, quæ disseruit Dn. Præses de *potest. Legis. stat. imp. contr. jus comm. §. 33. seq. 2.*) Concubinatum ad matrimonium relatum etsi non sit scortatio, tamen esse statum imperfectiorem matrimonio, secundum mores omnium gentium, nec apud ulla gentes dubium esse, quin sæpe vagæ libidinis studium sub concubinato pallietur. 3.) Nullam ostendi posse vel verosimilem rationem, cur in Republica Christiana iterum post abrogationem debeat introduci concubinatus. Non favorem juvenum, cito nimis de conjunctione cum sexu femineo cogitantium, qui v. g. in scholis vel Academicis nupturiunt antequam ad personam patris familias decore sustinendam sint apti. Non favorem adulterorum aut viduorum, eo prætextu utentium, se esse impares ad sustinenda onera matrimonii pro dignitate justæ uxoris, aut se nolle liberis prioris matrimonii novercam superinducere. Nam his apud nos hodie consultum est per matrimonium ad morganaticam, quod a concubinato Romanorum, aut eo, cujus *supra §. 17.* mentionem fecimus, saltem in eo differt, quod hic accedat benedictio sacerdotalis, & libertas dimittendi talem uxorem sit adempta. Vel etiam, si viri non sint in dignitate illustri constituti, adeoque horum intuitu non sit receptum matrimonium ad morganaticam, his tamen non difficile erit invenire uxores, quæ non desiderent sustentationem, eorum patrimonium excedentem. Adde, quod plerumque ab iis, qui libertatem repudiandi concubinam pro lubitu, tanquam favorem insignem æstimant, concubinatus pro pallianda vaga libidine appetatur, qui adeo parum digni sunt, ut iis leges succurrant. &c.

f) Nam

- f) Nam & id inter arcana politica Papatus est referendum, quod suadeant, in casibus conscientiae vel interpretandis sacris literis, abjiciendam esse rectam rationem, & solam vel praecipuam fiduciam in autoritate esse ponendam.
- g) V. g. qui statuunt, concubinatum in se spectatum & circa abusum non repugnare juri naturæ. Conf. supra dicta ad §. 3. lit. b. Schilter. *manud. ad philos. moral. cap. 4. §. 39. & cap. 6. §. 18.* Plures ex Glossatoribus, qui agnoverunt, concubinatum non repugnare juri naturæ, citat. (quamvis dissentiens) Gonzalez Tellez *ad. d. cap. 6. d. cohob. cleric. & mul. tom. 3. p. 74.*
- h) Ita Annæus Robertus refert *rer. judic. lib. 2. cap. 14.* in Gallia 1584. judicatum esse, donationem vel omnium vel maxime partis bonorum a patre vivo filio ex concubina nato factam, valere. Idem *ibid. cap. 17.* ostendit anno 1592. judicatum esse, filiam ex matre genitam, quam pater justo matrimonio per benedictionem sacerdotalem non consummato sibi junxerat, sed saltem apud acta sæpius testatus fuerat quod eam pro uxore legitima habuerit nec alia conditione cum eam habuerit, esse filiam legitimam. Utrobique multa immiscetur, quæ hæctenus a nobis deducta non parum illustrabunt.
- i) Ita ipse Gonzalez Tellez *ad cap. 20. de sponsal. T. 4. f. 46.* refert, in Hispania modo concubinatum Laicorum fuisse permissum, modo prohibitum. Ita Bruckner *decis. matrim. cap. 13. n. 16.* ex Caccialupo narrat, quod in partibus orientibus Christiani existentes inter Saracenos, cum non possint, nisi cum periculo vitæ, coire cum mulieribus Saracenis, contrahant matrimonium cum Christianis mulieribus, ibi existentibus, coram Consule Venetorum ibi existente, ita ut vir det mulieri certam dotem parvam, & ut possit illam licite retinere in illis partibus, donec ipsi placeat, & ad libitum repudiare, dummodo mulieri dicta dos remaneat. Tale matrimonium temporale nihil aliud est quam concubina-

binatus. Ita ex communi errore Jus Justinianum notari solet ob permissum concubinatum, & ab ejus admiratoribus quibusdam misere defendi, quasi non permiserit, sed toleraverit.

- k) Ira Huberus refert *ad L. Jul. de adulteriis* §. 4. talia suspiria, querelas & obtestationes adversus magistratum, adulteras nonnisi multa pecuniaria, non vero poena capitali punire volentem.

FINIS.

Ka 3755

ULB Halle
003 735 060

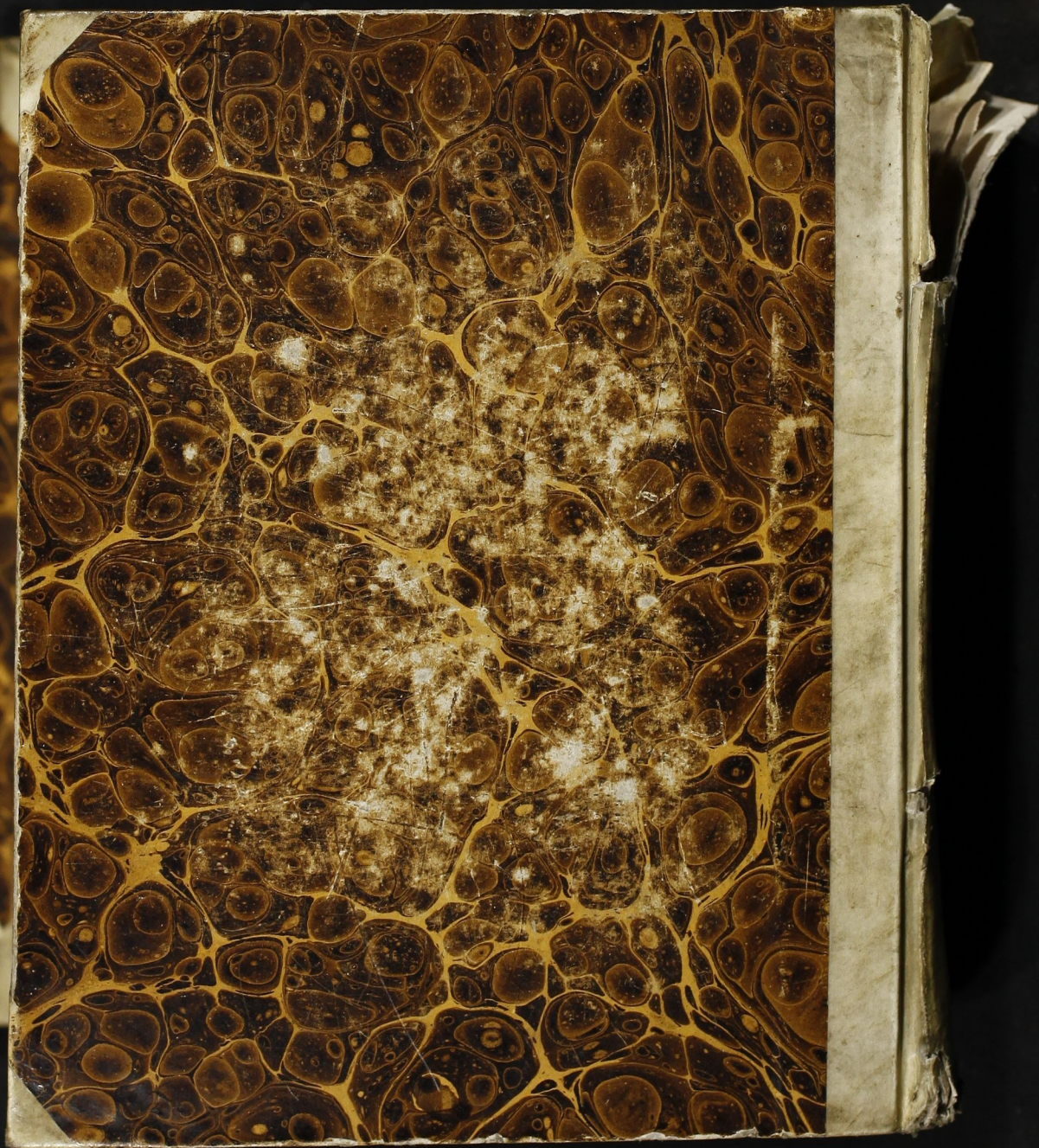
3

f

sb

UBA

27

TIO INAUGURALIS JURIDICA
DE
CUBINATU,

QUAM
ORE MAGNIFICENTISSIMO,
SIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO
RICO WILHELMO,

RUSSIÆ, MARCHIONE BRANDENB.
RELIQVA,
ATE ET CONSENSU ILLUSTRIS
ACULTATIS JURIDICÆ,
PRÆSIDE

ISTIANO THOMASIO,
FACULTATIS JURIDICÆ
H. T. DECANO,

PRO LICENTIA
UTROQUE JURE HONORIBUS, AC PRIVILE-
MAJORUM LEGITIME CONSEQVENDIS,

AUDITORIO MAJORI
VIII. APRIL. ANNO MDCCXIII.
IS ANTE-ET POMERIDIANIS,
RUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

DUS JULIUS Kiechel/
ULMENSIS.

HALÆ,
ECUSA MDCCXXIV,

